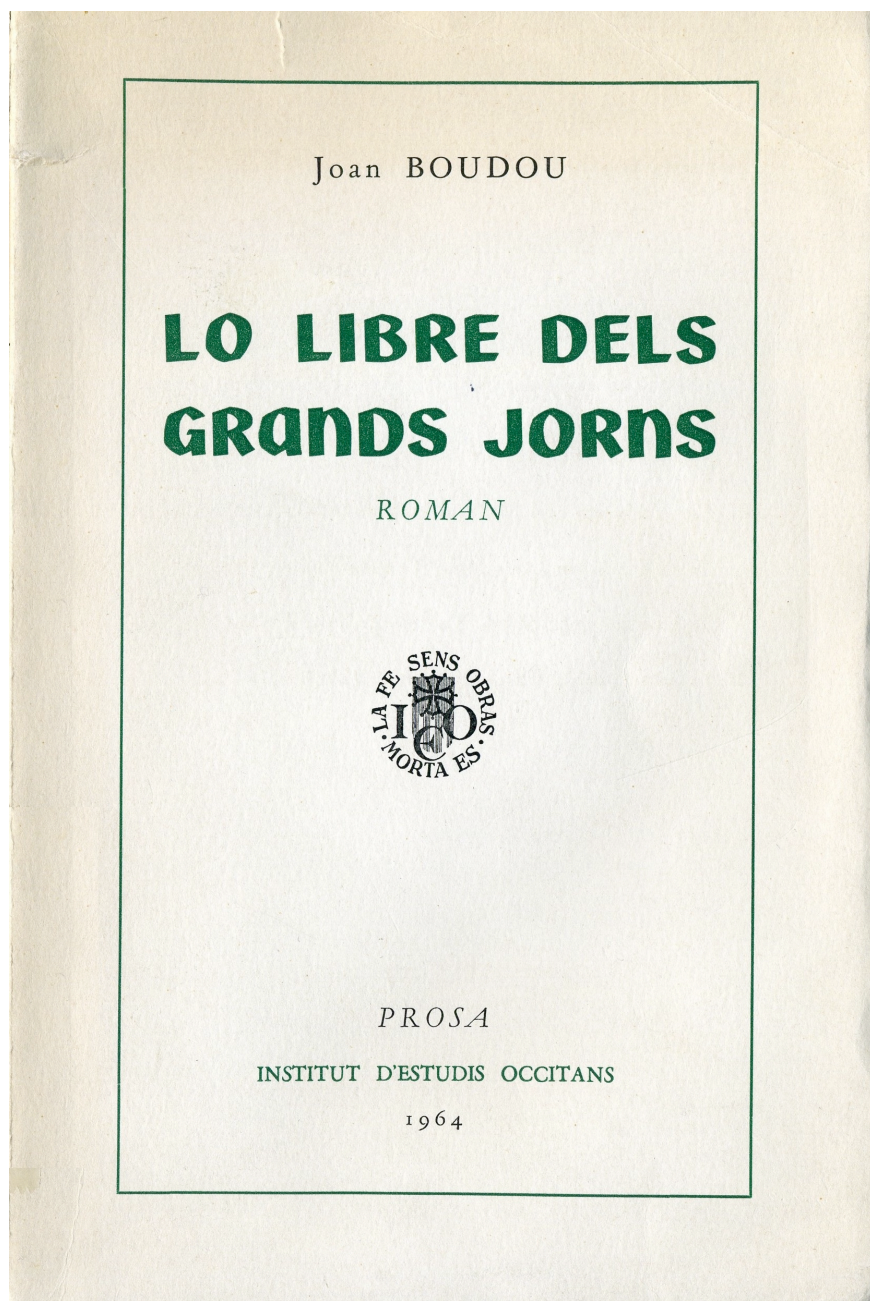

Joan BOUDOU

LO LIBRE DELS GRANDS JORNS

**PROSA
INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS**

1964

PRIMIÈRA PART L'ETERNITAT

I. - CLARMONT

PERQUÉ davalèri a Clarмонт? Es a Paris que vouliái anar. Mas n'aviái un sadol de me téner drech sul tren. Dempuèi Besièrs contra lo carrèu. Los rences me petavan. E seriá lèu mièja nuèch.

Clarмонт-Ferrand. Clarмонт d'Auvèrnha. Aquí o endacòm mai. Eri pro luènh ça que la del meu ostal. Degun me cercariá pas aquí.

Donc sortiguèri de la gara. Pas de paquette ni de farda. Res que ieu e qualque sòu.

À Montpelhier, al Crèdit Agricol me volián pas pagar mon chèc. Pr'aquò l'aviái signat coma cal. Mas telefonèron a ma caissa locala que lor donèt de referéncias bonas. Ara l'aviái mon argent. Just çò que me caliá...

Vila desconeguda. Clarмонт. Pel primièr còp de la vida... Non, per tota la vida.

Coma davant totas las garas una plaça. Traversèri la plaça e la carrièira. Anèri al lum. Verdas e rojas las letras gròssas, ostalariá e bar: "Mirabeau".

"Mirabeau" o "Mirabel" en nòstra lenga. Nòstra lenga o solament la mia lenga: lenga d'Oc.

"Mirabeau". Aquí tot çò que me caliá, me semblava. La musica d'una maquina. Las espatlas nusas de las filhas. De rires. A cada taula de potons. Me seguèri.

Tot sol encara. Tot sol. Cap de filha venguèt pas a ieu. Non èra pas çò que cercavi. N'aviái qu'a beure e pagar. Pas mai...

Ja la serviciala èra aquí ça que la:

— Que volètz? me demandava.

— Coma los autres! respondèri.

Una aiga ròsa dins los veires, totes. Mas èra pas d'aiga. De vin d'Auvèrnha al gost de pèiras e de ruscas vispras: lo vin de Corent. Al primièr chucal torceguèri las pòtas, la lenga me fresinèt... Mas pr' aquò estorrèri lo veire e ne demandèri un autre e encara d'autres... Aquel vin èra coma una saba brumosa de vinha fòla... Aquel vin seriá lo meu...

Una ora aital a beure, polidament. La maquina molinava totjorn sa musica... Tot còp la pòrta d'una reire-sala se dobrissiá. Mas perquè se risián tant dins la reire-sala? Es aquí que dintrariái pas. Degun me diriá pas lo mot. D'aquelas filhas de las espatlas nusas n'i aviá pas una per ieu.

Es pr' aquò una filha que cercavi per te conéisser, Clarмонт. La tèrra se coneis al vin mas es a la filha que se coneis la vila...

Paguèri e sortiguèri. Las filhas, de costuma, se tenon a l'entorn de las garas o de las catedralas. Alara me'n anèri per las carrièiras. Aital arribèri davant lo monument dels mòrts de la guèrra de quatorze. Tot sol encara, tot sol. Un soldat de pèira m'agachava.

Verdun, la Marna... En amont luènh clòscas dels mòrts escampilhadas sul camp de las batèstas. Mas aici pas solament una filha per ieu...

Bars e cafès ara s'escantissián. Qualques Arabs encara suls trepadors. D'autres cercavan de bancs per se sèire e benlèu se dormir. L'aiga d'una font s'escampava sus una plaça. Tornegèri la font.

“Bar la Fregata“. Encara dobèrt. Aquí anèri... Benlèu. Mas non. Res que d'òmes, la mina negra a beure de bièra. Ieu tanben demandèri de bièra. Mas la poguèri pas acabar...

Tornèri sortir. E de partir per una altra carrièira. Passèri ben davant una glèisa. Mas èra pas la bona: la glèisa Joana d'Arc. Pucèla o pas pucèla, pel primièr ser ne trobariái pas cap...

Ai cap de la carrièira lo baloard, la gara, òc. E los lums verds e roges del *Mirabeau*. Una ora e mai que trigossavi... Deman veiriàm. Per ara una cambra a la primièira ostalariá. Ten, just davant la gara, *Hôtel du Midi*.

II. - LA CAMBRA

“HOTEL DU MIDI“. Traversèri lo bar. Una serviciala magra pausava las cadièiras dessús-dejós sus cada taula. Al comptador pas degun. Al burèu un servicial blanc e negre que s'acossomissiá, lo cap entre las mans.

— Una cambra, Monsenh, una cambra s'es possible per acabar la nuèch...

El rondinèt quicòm. Prenguèt una clau del tablèu.

— Venètz!...

Lo seguèri pels escaliers. Virerèm per de corredors. La clau limèt dins la sarralha, la pòrta se dobriguèt.

— Aquí Monsenh e bona nuèch...

Un moment tornegèri dins la cambra. Una cambra d'ostalariá. Lo liech blanc, l'armari del miralh, totas las canèlas per las aigas, dins son canton lo cavalet de terralha blanc e freg. I escupiguèri dedins...

Me desvestiguèri. Tot nus. Aviaí pas de farda de nuèch. Me seguèri sul lièch davant l'armari del miralh. Non, lo sòm me ganharia pas. Daissavi cremar lo lum...

Una nuèch de mancada. La mia primièira nuèch a Clarmont. Quantas de nuèches encara me demoravan?

— Tres meses lo mai. Pas benlèu un mes! m'aviaí dich l'especialista de Montpelhier.

Sabi, sabi qu'èri malaut. Oc una pigresa que me teniá. Pas cap de vam de res. Mas un càncer, non, cresiái pas un càncer...

L'especialista: nos èrem coneguts del temps de la guèrra. Las nuèches qu'aviàm passadas palhassa contra palhassa. E mai tot còp sens palhassa.

Ièr quand l'anèri trobar, consi m'agachèt un briu. Coneguèri lèu de que ne virava.

— Diga-me la vertat, cridèri, se siás encara lo meu amic...

— La vertat! La vertat. Totes dison aital e puèi quand la sabon...

— Alara ieu vòli saber...

— E ben passaràs pas l'estiu...

E de m'espelucar la malautiá pel plaser de dire de mots sabents. Mas ieu l'arrestèri...

— Anem, anem diga-me pus lèu se devi patir...

— Non, pas encara. Mas quand començaràs de patir, la fin serà lèu aquí...

— Va plan. Paga-te...

Per las carrièiras de Montpelhier, n'anèri assucat de solelh... Tornar a l'ostal. Non... La femna, los enfants, tota la familha... Tres meses de mai o de mens. S'acostumaràn hen sens ieu... Lo pauc de vida que me demòra serà pas lor. Partir, partir... Me cercaràn ben, mas comprendràn lèu: l'especialista lor dirà lo perqué. Per des tanben, aqueles tres meses seràn lèu passats se los passi... Mas lo gardarai per ieu tot sol aquel temps: es lo meu, de pas degun pus...

D'argent n'ai pro. Lo del Credit Agricòl. Dins Paris me vouliái anar pèdre. Mas lo destin a causit Clarmont...

Clarmont ja ai tastat del teu vin. Ai pas pogut tastar de las tias filhas...

Mas deman. Tornarà ben deman. L'alba. Encara per ieu tornarà l'alba. Puèi...

Qualqu'un me trobarà ben quand serai mòrt. Benlèu dins una cambra d'ostalariá, tot nus davant l'armari del miralh.

Mas non, mas non, cal pas mai soscar, pas solament pensar. Me pleguèri dins los lençòls. Atudèri lo lum... Me virar, me revirar sens poder dormir...

Ja las carrièiras se derevelhavan. Deman èra aquí. L'alba, òc, l'alba...

III. - SANT PEIRE DE JAUDA

ME levèri. Quina ora podia èsser? Benlèu sèt oras. Tot nus me lavèri d'aiga. Nus m'agachèri un darrièr còp al miralh de l'armari. Me vestiguèri. Non. Jamai tornariái pas dins aquela cambra.

Virèri dins los corredors. Davalèri pels escaliers.

Al burèu, paguèri. Sul baloard ara, d'ont anar? Mas ja, al ras de l'ostalariá, lo “Bar Mirabeau”.

Un bar coma los autres bars de l'alba. Lo neon calelhejava pas pus. Dintrèri. Las filhas de nuèch èran partidas. La maquina de musica degun la derevelhava pas.

Me seguèri e demandèri un cafè... Donc èri liure. Pel primièr còp de ma vida. Liure. E per tota la vida.

De cafè, de pompons. Lo vinatge a la serviciala. En prèste. Me'n anèri per las carrièiras. Las carrièiras pus estrechas cercavi. Carrièira del Pòrt. Mas consi podiá èsser un pòrt a Clarmont? I a pas solament cap de riu.

Aital passèri davant Nòstra Dòna del Pòrt: la glèisa. Alara que benlèu “lo Pòrt” voliá dire la fin de tota causa, l'escala granda de la mòrt... Per ieu Clarmont seriá lo pòrt. Mas pas uèi encara, pas uèi. Nòstra Dòna del Pòrt, pel aquel primièr jorn l'agachèri pas. Ni mai pus luènh la catedrala de pèira negra.

E de contunhar, e de caminar, arribèri sus una plaça bonga: la pus bèla plaça de Clarmont compreguèri. Plaça de Jauda. La torneigèri. Vercingetorix lo vièlh sur son caval. A l'autre cap Desaix lo general que lo guinhava del det.

Mas lo pus polit èra encara just davant Vercingetorix un ostalissi naut de sabi quantas de fenèstras. A mièja faciada en gròssas letras verdas: *Chez Gem*. Albergas o ostalariá. A cò de Gem. Gem: Geminiani. Lo pus grand òme de Clarmont. Mai que Vercingetorix o Desaix, encara mai que Pascal que pesava l'aire... Geminiani que ganhèt un còp lo torn de França de las bicicletas.

Al canton de la plaça aval una glèisa. Del primièr còp m'agradèt. Anèri a ela. Solament una glèisa, pas un musèu. Las parets nusas defòra coma las d'una gara. E dedins pas grand causa a part benlèu lo còr.

Sant Peire de Jauda. Me seguèri al ras de l'aiga-senhadièr. Ni per pregar, ni per adorar, per polsar solament. Una glèisa es un ostal dobert totjorn. Cadun i pòt trobar sa plaça. A l'autar o dins un canton. Degun jamai demanda res. E Dieu se cala quand nos vei...

Sortiguèri de la glèisa. Sabiái pas ont me virar. Tornar sus la plaça? O causir una de las doas carrièiras que se copavan d'escaire al ras de l'escalier?

Es alara que vegèri la filha sus man esquèrra, just al caireforc, aquí. Casavec verd, falda verda fenduda, lo sac a man que pindolava... De matin en plen jorn a l'espèra? E m'aviá vist ela tanben. Pr' aquò sortissiái de la glèisa. Un còp d'uèlh, un rire e me sonèt...

Prompte anèri a ela, a la frelhar. Non, capegèri. Non. Ela me risiá totjorn e brandissiá lo sac. La daissèri. Me'n anèri per la carrièira tot lo long de la nau de Sant Pèire... Per tombar sus una autra filha plantada dins un recoide al primièr caireforc...

Tota la nuèch que n'aviái tant cercada una... E ara ja ne trobar doas... E d'autras probable que lor plaça èra mercada sus aqueles trepadors...

Non. Non. Las daissèri. Mas tot còp me reviravi per las agachar. La carrièira se fasiá pus larga. M'arrestèri davant una ostalariá de bona mina: *Hôtel Excelsior*.

A! me pensèri, es aquí que prendrai una cambra. Serai pas luènh aital del nis de las perdisas e me'n pagarai una quand volrai...

IV. - LO MICKEY-BAR

ME tornèri virar vèrs la plaça de Jauda solament pel plaser de passar encara davant las filhas. Cresián me téner aqueste còp. Lo sac a man lo brandissián de vam. E me seguián totas las doas. Alara montèri l'escalier de la glèisa. Sul portal m'arrestèri. Mas ja las filhas se recuolavan. La primièira, la verda, me tirèt un palm de nas.

Las agachèri pas mai. Era pro per ieu de saber ont las trobar. E tot aquò m'aviá mes d'apetit. Es una taula d'òste que me caliá cercar.

Un còp de mai de tornejat la plaça de Jauda. En passant los clavèls per traversar la carrièira grand que còpa la plaça manquèri pas gaire de me far espotir. Totas las autòs se sarravan per miègjorn. Oc que me tenguèri sul trepador puèi.

Lo *Rabelais* vegèri. Aquí se donava per manjar. Polida sala, pobidas taulas. Cosina fina, semblava, e cara. Acabèri pas de legir la carta: res de tot aquò me conveniá.

Mas tan longa que siá la plaça de Jauda me trobèri lèu de l'autre canton. Aquí partís una carrièira que se dobrís sus una altra plaça, pus pichona, de tres costats: plaça de la Resistença, cresi, o tanben, coma se ditz, de la Capèla de Jauda. Pas d'ostalissis nauts tot lo torn, de paretz crassidas, l'esclaufit que put a cada pòrta. Una causa bona pr'aquò: los pissadors al lòc de s'estremar jos la tèrra se quilhavan e se quilhan encara probable, coma un monument a la vista del pòble.

Es als pissadors qu'anèri. Me calguèt passar entremièg las autòs que se pargavan aquí. E quand agèri plan lavada la lausa, que tornèri sortir, tombèri just sus un cafè, pas un cafè de la bona mena. Sus la pòrta èra pausat un cartel, blanc amb lo sagèl de la comuna de Clarmont e la data de l'arrestat del Conse, un cartèl tot ce que i a de pus oficial, escrich en letras negres gròssas coma lo det gròs:

— Interdich a los qu'an pas dètz e uèch ans...

Aquel cafè pichon del lindal tot enfarnissat de blau, de roge, de verd e de jaune tanben que se reganhava encara mai, se disiá lo *Mickey-Bar*.

Mickey la mirga me convidava del det e cutava l'uèlh, un Mickey talhat dins una fuèlha de fèrre, pintat de negre rovilhat e de ròsa passit. Alara dintrèri...

Qualques taulas. Al comptador b patron. Un òme del ventre gròs tament que podí pas claure dins las calças ni dins la camisa. Un gròs de la mina dolorosa que pantugava per se trigossar entre totas sas botelhas.

Que heure? L'aperitiu? N'aviái pas enveja. Alara de vin.

Encara pus bon que lo del *Mirabeau* aici. Ni rosat ni roge. Aquò davalava. E lo patron li fasiá salivas res que de m'agachar e de me tornar servir...

Mas al just aquel cafè perquè èra interdich del Conse?... Una serviciala passèt qu'avià lo pièch d'una cana de torn, e una cana tanben del torn de las ancas. Benlèu qu'èra la filha del patron? Son pas de filhas aital que donan d'idèas a un òme...

E quand la patrona venguèt! Quin desplaçament d'aire! Dos metres de naut. E pr'aquò tota redonda. Compreniái ara perquè las pòrtas èran tan largas e consí las taulas èran pas sarradas...

Me mainèri tanben que dins aquel cafè se donava per manjar. La patrona e la serviciala portavan las escudèlas...

Consí disián los vaillets al meu país quand cercavan una novèla plaça:

— Se veses un can magre sus la pòrta de l'ostal, dintres pas qu'aganiriás. Mas se veses un can gras, dintra que patiràs pas...

Aici mai que los cans tot b personal èra gras... Beguèri un autre veirat de vin al comptador. Puèi anèri me sèire a una taula per dinar...

V. - LO PLASER DELS DIEUS

A una taula tot sol. Me portèron la carta mas causiguèri pas. Un repais cò mendre, pas mai: de bolhon, mongetas, patanons... Cosina bona de campanha tant val dire e la carn del vedèl d'Auvèrnha, chucosa. Un litre de vin. L'acabèri...

Paguèri pas car e me prometèri de tornar. Tot çò que cercavi o aviái trobat: Sant Peire de Jauda, un canton de carrièira, *l'Hôtel Excelsior* e lo *Mickey-Bar*. Que demandar mai? Sabiái ara consí passariái lo temps aici dins l'espèra...

Dins l'espèra de qué?... Mas per ieu comptava pas mai lo temps. Per ieu comptava pas mai la vida. Perduda qu'èra dempuèi un briu...

La mia vida... A vint ans cresiái portar un mond a plec de braç. Aquei mond uèi s'es escapat. Entre mos dets que me demòra.

Mond de la mia lenga. Oc: lo mot primièr que s'es perdut. E los autres an segut...

Aquei mond degun lo m'a pas raubat. Tot un pòble de bon còr lo me daissava. Tèrras abandonadas, ostals arroïnats. Un desèrt.

Mas d'aquei mond n'èri lo mèstre. N'èri lo Dieu, lo Creator.

Lo manteniái del meu voler. Me donava l'eternitat. Aital cresiái per mos vint ans.

Podiái venir lo temps marrit, racariái pas ni per misèria, dolor de còr o malautiá. Aganit, crebat de talent m'avidavi de mila mots. Cantar l'amor valiá l'amor. Al pus negre de la nuèch, sabiái que tornariái lo jorn...

Virèt lo vent, cambièt lo temps. Al meu ostal téner de pan, de pan de blat, non pas de mots. Cal far l'amor per far d'enfants. E los enfants ploran la nuèch. Grisa la nuèch e gris lo jorn. Mas ieu sabiái un autre mond...

Ni per plaser, ni per argent, ni per la glòria d'un moment, èra solament mon dever, caliá complir lo meu prètzfach, tot lo prètzfach del meu mestier. Un mestier consí marca prigond, me donava tot lo seu sic. Ieu agachavi l'autre mond...

Mas aquei mond se'n es anat. Milanta mots los ai servats, lo cap claufit coma un bornhon... Aqueles mots qual los compren? Los cridarai pas dins lo vent...

Perqué degun m'escota pas, ni los pastres, ni los sabents, es coma se parlavi pas.

Cercarai pas mai de luchar. Çà que la contra qual tustar? Aver agut un enemic, lo conéisser de còs, de nom. Tot lo meu vam m'auriá servit.

Una batèsta sens esper... Mas i a pas degun contra ieu. Contra qual aparar lo ben: l'eiretatge que degun non vòl?

Un enemic val un amic. Cadun pren l'autre per qualqu'un. Mas totes me prenián per res. Per ieu solament lo mesprètz, encara mens que lo mesprètz: l'indiferéncia sens onor.

La fin de tot. Tant val aital. Alara donc es a Clarmont que s'acabarà lo meu mond...

A Clarmont! Dempuèi que soscavi. Aquò dona sèt. L'ora èra bona per anar beure un còp.

Davalèri sus la plaça de la Capèla e prenguèri la carrièira grand. Mas anèri pas luènh. Un cafeton que lo nom m'agradèt: *Lo Bolero*...

Dintrèri. Sala polida. Sètis de color e coissins. Mas pas de practica. La patrona al comptador, grossòta, vielhòta e risarèba. La serviciala o la filha de l'ostal seguda las cuèissas nautas sus un sèti naut.

Davalèt de son ajocador per me venir portar lo vin de Corent. E se tornèt quilhar las cueissas encara mai de biais.

Alara dintrèt un joventonet, redondòt e bestiasson.

— A! cridèt la patrona. Siás tu, Anatòli. Dempuèi que t'aviàm pas vist. Nos siás pas fisèl, Anatòli...

Anatòli demorèt al comptador, al ras de la filha de la cuèissas nautas. E la patrona de li cossergar la barba.

— Canta, Anatòli! Canta!...

Anatòli capejava. La filha tanben lo cossergava. Alara d'una votz primòta Anatòli cantèt:

*Aqueste ser, nos aimam lo plen ventre
Se cal aimar qu'es lo plaser dels Dieus!*

VI. - DIOS LO VOLT!

DE l'Hôtel Excelsior al Mickey-Bar. Del Mickey Bar a l'Hôtel Excelsior. Lo Mirabeau o Sant-Peire de Jauda. Al Mirabeau tot còp. Aital èra Clarмонт per ieu. E tanben lo vin de Corent.

Per ne beure d'aquel vin m'arrestèri un ser sus la plaça Delila. Tornavi del Mirabeau. Eri passat un còp de mai davant lo monument de la guèrra de quatòrze. Mas vegèri l'ensenha de l'aubèrga pichona òc: *Al vin de Corent...*

Comandèri pas solament un veire aquí, mas una botelha. Aviái lo temps e prenguèri mon temps. La botelha ne valiá la pena...

L'eternitat, per ieu, consí la passariái dins una aubèrga coma aquela, davant una botelha que me tendrián de plena. Del vin de Corent pas mai. Mon Dieu, vos demandi pas gaire: un canton de taula dins una aubèrga seriá ma part de Paradís...

Mas lo Bon Dieu, el, consí me comprendriá. N'a pas jamai tastat del vin de Corent.

Lo Bon Dieu non, benlèu. Mas lo Papa. Un Papa venguèt aici a Clarмонт.

E plaça Delila justament.

Benlèu que la sia cadieira grand èra quilhada aquí, ont me teniái. Probable qu'aviá begut un bon còp davant de parlar. E del vin melhor d'Auvèrnha. Dins lo mes de novembre. Novembre de 1095. Devia èsser de vin novèl...

Probable tanben que totes aqueles cardinals, archevesques, avesques, al ras de quatre cents, mai o mens l'avián levada la tassa.

E los senhors convidats, las damas gentas, lo menut pòble tot lo torn se compren ben que podián pas demorar sens beure, cadun segon son temperament.

A plenas barricadas, a plens oires: Chanturga, Chastelgai, Corent, lo vin de l'annada i passèt.

E lo Papa parlava de sus sa cadieira grand. Apelava a las armas tota la Crestiantat.

— *Dios lo volt! Dios lo volt!*... En lenga d'Oc montèt lo cridal de mai de mila bocas, coma un tròn. E cadun, senhor o pacan, se cargava sus l'espata una crotz de petaç roge. La Crosada... Ramond lo comte de Tobosa ne preniá lo cap.

La Crosada. Es en lenga d'Oc que seriá cantada. De partir, Guilhem de Peitieux lo primièr trobador se plorava.

*Qu'ara me'n irai en eisil
En grand paor, en grand perill,*

*En guèrra laisserai mon filh
E faran li mal siei vesin...*

Jaufre Rudèl, el pensava solament a sos amors de tèrra lonhdana: la comtessa de Tripoli.

*Assatz hi a pas e camins
E per aisso no'n suy devis...
Mas tot sia com a Dieu platz...*

Tripoli la tèrra conquistada e gardada per Ramond de Tolosa.
E los autres? E los autres? Es en lenga d'Oc que Bertran de Born mandava son messatge a Sur, al rei Conrad... Dins aquel cèl de tèrra santa las albas que se levèron:

Qu'en Orient vei t'estèla creguda...

Albas de Guiraut de Borneil coma de Gaucelm Faidit: en Acra.
Per un poton panat sus la boca d'Azalaïs, Peire Vidal fugiguèt oltra mar a se languir de sa Provença...
Folquet de Marselha ne poguèt pas panar cap de poton ni per pregària, ni per cançon.
Alara se faguèt monge e moriguèt avesque.

Qui no sap pregar Dieu ob es que o aprenda

Per aprener de pregar res non val lo fuòc.

*E quand foguèt de Tolosa avesques elegitz
Per trastota la tèrra es tal focs expanditz...*

Era la Crosada alara tanben, una altra Crosada: contra los darrièrs dels Ramonds que devián i pèrdre la lor tèrra, nòstra tèrra, e lor arma, la nòstra...
Partida de Clarmont la Crosada se revirava contra Tolosa. Crotz contra Crotz...
D'aquel temps a Sur los Sarrasins se tornarián apoderar de las plaças francas. Ja lo Sant-Lòc èra tombat. De Tripoli o de Tortosa filhas e femnas nusas, encadenadas. Sul mercat s'acabava l'amor de lonh...
La mia botelha tanben s'acabava. E l'amor se voliái, èra pas plan luènh. Calíá tornar sus la plaça de Jauda.

VII. - LA FORÇA DEL TEMPS

LA nuèch èra doça encara. Plaça de Jauda, segut sus un banc, agachavi se dormir la vila. Lo darrièr carri èra passat. Al canton de Sant Pèire la darrièra filha s'èra tornada clare.

Chez Gem... Chez Gem... Lo nèon calelhejava per res.
Mas ieu perqué anavi pas dormir? La cambra m'esperava, bona, coma per cada nuèch a l'*Hôtel Excelsior*. Una cambra per ieu tot sol. Mas aici per ieu tot sol aviái una vila. Vila dormida, vila mòrta que podiái ieu reviscolar a mon idèa. Vercingetorix sus son caval. Se Vercingetorix aviá ganhat un còp èra, uèi Clarmont seriá Gergovia, s'expandiriá entre planòl e puèg la maire-vila d'una Gàllia granda.
Se... Se... Vercingetorix podiá pas ganhar perqué ganhèt pas.
La civilizacion celtica jamai non espeliriá. Es en latin que Sidòni Apollinari cantariá, quora lo latin se parlava pas pus enlòc. Lo primièr poèta de Clarmont seriá lo darrièr poèta latin. Dins la ciutat de Vercingetorix... La victòria pus bèla de Cesar...
Mas alara, Auvèrnha, tèrra romana, perqué sèrvas pas uèi la tia vertadièira lenga romana? E tu Clarmont, perqué te coneisses pas capitala? que pr'aquò siás una de las capitalas d'una patria esquartairada: Occitània. La tèrra d'Oc.
Lo teu pòble l'ai escotat viure. Ai pas ausit encara un mot ni de patés o dialecte, ni òc ni non en lenga d'Oc. Son francimandas tas escolas, tos licèus e tas facultats. Pas solament una cadieira per estudiar los Trobadors... plan mens encara los Felibres.
Mas es aital, pas autrament. Se pòt pas amassar lo vent. Quai pòt nadar contra corrent?
Sidòni escriviá son latin, cercava de lo far lusir alara que lo rovilh de la barbaria rosigava lo metal pur de la lenga.
Es aquò la fòrça del temps. La font que raja raja totjorn. L'aiga de raja que fa morir. Vira la dança al torn de l'arbre, lo lop, la lèbre e lo rainal viran sens fin.
Mas qual podiá caçar la lèbre amb lo buòu? Arnald lo paure qu'amassa l'aura e nada contra subèrna.

*L'aura amara fa'ls bruoills brancutz
Clarzir quel doutz espeissa ab fuoills.*

De qué servis a la fuèlha de se plànger. Mens que de fuèlhas son las cançons.

Be.m degra de chantar tener...

Arnald Daniel encara coneguèt la glòria. Mas tu, paure Guiraut Riquier! Cantèras pr'aquò, e de cançons de tota mena. Degun las cantèt après tu.
Poder causir son temps per nàisser!..

Mas tròp sag vengutz als derriers...

Coma las femnas nusas d'Acra, coma los Templièrs sub lenhièr. Un còp que la mòrt es passada, lo darrièr val ben lo primièr...
Bonas paraulas, aiga senhada que tot aquò.
Lo joven que l'amor rosiga quand vei la filha dins los brases d'un autre, anatz li dire que davant la mòrt tot es parièr. Vos esclafariá lo morre a còps de ponhs.
Moris la lenga. Morirai lèu. Mai que la vida dura la mòrt. Consolacion magra de Boecis dins sa prison.

Vercingetorix l'estrangolhèron. Juli Cesar l'escotelèron. Que ne saguèt Vercingetorix? Val mai téner que se penedre de téner pas. Mas de qué téner quand òm pòt pas. Cal daissar córrer, pissar l'aret. *Chez Gem... Chez Gem...* encara tota la nuèch.

*La nuech vai e. I jorns ve
Ab clar cel e sere
E l'alba no. s rete
Ans ven bel.e complia...*

Alba ni ser non se retenon. Mas de qu'es l'alba? de qu'es lo ser? La mòrt, la vida o per delà?

Chez Gem... Sens fin las letras verdas caleihejan.

Es aquò la fòrça del temps: un torn de França, una borreia... Alara donc me'n vau al lièch.

VIII. - LA CAVA DEL CAN

DONC anèri a Roiat amb lo carri me passejar.

Roiat e Clarmont amb Chamalièras son qu'una vila ça que la.

Coma la carrièira passava jol pont del camin de fèrre vegèri una placarda: “La Cava del Can“....

E aquò me tornèt. Quand èri pichon, a l'escòla, mon libre de sciéncias: aquela lectura a la fin de la leçon sul gas carbonic. Me semblava de l'aver davant los uèlhs lo libre de sciéncias. Sentissiái encara lo vinagre fòrt que lo mèstre veniá de vojar dins un botelhon sus una pèira de cauce. Aquò forfolhava. Puèi vesiái l'aluqueta s'escantir...

Tanlèu que lo carri s'arrestèt davalèri e me tornèri virar cap a la Cava del Can. La trobèri. Un cartèl de las letras plan motladas explicava:

— Aicí cava scientifica mençonada dins totes los manuals... Era plan aquò.

Per dintrar caliá pagar cent francs a una femna per un fenestron. Puèi un òme dobriguèt lo portanèl e m'avancèri. Me trobèri dins un tròç de cort davant la cava: un trauc prigond que s'enfonçava dins la pèira negra.

L'òme bracejava. Parlava del gas pesuc que dormissiái coma una aiga, de gas carbonic que seguiá qualque vena del ròc e s'amassava al fons de la cava: mieg metre, un metre... L'auçada cambiava amb lo temps e la calor. Tanben lo can de la legenda que voliá segre pertot son mèstre s'estofava tanlèu dintrar dins lo trauc. Mas lo mèstre contunhava sens se mainar de res...

Escotavi pas l'òme. O aviái legit tot aquò dins mon libre. Mas ara degun preniá pas un can dins la cava. La Societal Aparaira dels Animals auriá repotegat. Per sentir lo gas se caliá anar sèire sul banc de las bèlas-maires, al pus fons...

I aviá tanben lo potz al mièg de la cort. Una gèrta davalava al cap de la cadena. E quand tornava montar semblava vuèja. L'òme l'escampèt sus una candèla alucada. La candèla s'atudèt.

Encara m'auriá parlat l'òme de sabi quinas vielhariás qu'aviá amassadas per garnir sa cort: de molins de sal o de pebre, de terralhas o topinariás. Lo daissèri bracejar e me'n tornèri.

La Cava del Can, donc. Per ela i a pas mai de plaça uèi dins los libres de sciéncias... Una vielhariá de mai al sègle de las astronaus o de la bomba atomica...

E lo meu paure libre, ont podia èsser, lo men libre de sciéncias dins lo meu burèu, de mon escòla, al meu país. Darrièr ieu tot aquò. Pas solament lo meu país que me demòra...

Amb los esclòps quand galaupàvem per las carrièiras del vilatge. Entre nosautres que nos sonàvem per rire o plorar, solament en òc. A l'escòla, lo mèstre francimandjava, mas defòra coma nosautres parlava, coma lo curat als paures vièlhs. A quantas de fièiras seguèri mon paire. L'ausiguèri pas jamai respondre a degun en francés ni sul fièiral ni pels magasins de la vila, ni als quites monsenhs de burèus...

Paire... Maire... Ostal... De mots. Mas las causas prenon la color dels mots.

Femna... Dirai femna dins totas las lengas que coneissi e cada còp las idèas cambiaràn: las idèas claras e las autras que son mai encara que las idèas claras...

Lo meu país m'escapava. La nèbla grisa l'acaptava que de la vila ganhava los camps. De m'entendre francimandegar me semblava que somiavi... Me caliá renegar tot còp, en òc, per me derevelhar.

Tanben l'ai fugit aquel mond de las trèvas que m'a segut aici dins la Cava del Can...

De can n'i a pas. La candèla s'atuda. Jamai degun beurrà pas de la gèrla que se tira del potz.

*Crèbi de set al prèp de la fontana.
Caud coma fuòc tremòli dent à dent
Al meu país soi en tèrra lunhana...*

Mas es Villon que cantava aital. Un francimand... Villon...

IX. - L'ALBA DEL ROSSINHOL

*Quand lo rossinhols escria
Ab sa par la nuèg e.l dia
Ieu suy ab ma bell' amia
Jos la flor,
Tro la gaita de la tor
Escria: drutz al levar!
Qu'ieu vey l'alba e.l jorn clar...*

Que fasiái ieu dins aquel bar, davant mon veirat de bièra? Perqué èri pas anat al lièch?

La filha m'aviá dich un còp:

— Quand auràs enveja de ieu, veni aici. Demandaràs a la patrona, dòna Joseta..
Mas dòna Joseta èra pas liura encara. E me caliá esperar. Pas un briu probable. Puèi.
Oc, seriái leu tanben amb ma bèla amiga. E quina flor!...
Es per aquò benlèu que me tornava l'alba del rossinhòl dins aquel bar tinhós? Luènh
es lo castèl e la torre... Cap de gaita cridarà pas l'alba. Ni mai per esperar lo jorn cal
pas una filha de bar.
Jorn clar de las primièiras albas. Quand l'albepin folhava passat l'ivèrn long. Lo prat
tornava verdesir. Que podiá cantar lo rossinhòl si que non l'amor?
Ivern long de mila annadas. Primièr aucèl, primièira flor. Terra d'Oc primièira prada,
lenga d'Oc primièira font... Aital la prima començava del païses del solelh-colc.
Ara ne sèm luènhs de la prima que benlèu tornam a l'ivèrn. La font s'es estrebolida, lo
rossinhòl l'ai pas ausit. Espèri la prostituida.
Mas qual es la prostituida si que non la leng d'Oc? Filha del castèl que l'an menada al
bordèl. De l'amor cortés a l'amor per tèrra...

*Mas pueis quan n'a fag son talan
Tro que son mil no. s prez un gan...*

Joseta veniá. Acabèri pas la bièra. Ne dirai pa mai. Ço que sembla l'amor es encara
l'amor...
Tornèri lèu sortir. Per me lavar las pòtas me caliá de vin. Mas ont? Al *Mirabeau* aval
a la gara Era trop luènh. Al *Bolero*, benlèu, la filha de la cuèissas nautas. Mas
d'agachar de cuèissas n'aviái pus enveja. Alara gardèri mon set.
Passèri davant lo cinemà al cap de la carrièra. Las gents sortissián. Venián de veire
Teseu e lo Minotaure. Novèla vida de las legendas grècas: compresas de la revèrs,
cambaviradas benlèu, mas pr'aquò reviscoladas...
Aviái cregut ieu, al reviscòl de la lenga d'Oc. Aqueles sabents, aqueles professors, los
joves qu'estudiavan, me pensavi, finirián ben per lo descobrir lo tresaur perdut: la
civilizacion nòstra d'un còp èra. Amb Engels coneisserián ben lo nòstre sègle d'aur
coma la primièira Renaissance.
E la nòstra lenga cargada de glòria vièlha demandava qu'a tornar viure. Mistral s'èra
levat en Provença. Aubanèl. E quantes, quantes encara qu'esperavan.
Es pas vengut a degun l'idèa de tombar cap de catedrala. Nòstra lenga es mai qu'una
catedrala. Alara donc perqué son tantes que s'afanan per la desboselar...
Lor agrada mai d'estudiar b barbotinament sauvatge d'una tribu de quelques negres
perduts dins la forèst granda que de legir la poesia maire, la lirica dels Trobadors...
Esser de caçaires de caps o de manjaires d'òmes, alara òc, los poders prendrián totas
las penas e gastarián d'argent per nos mantèner dins aquela « civilizacion originala
candes de tota mèscla...
Nosautres. La nòstra... Mas soi tot sol...
Un còp un òme tot sol m'escriguèt. S'apelava Robert Jègo, de l'isla de la Reunion.
Amb son doblicador voua conquistar lo mond. Veniá de fargar una lenga novèla,
l'*European*, que serviriá de lenga entre totas las lengas. En *European* m'escrivíá. E
quand legiguèri sa letra cresiái que m'escrivíá en occitan.

Vertat es que d'Englatèrra a Jerusalem un còp èra se parlava la lenga d'Oc... Vertat es que las interlengas del *Volapük* a l'*Interlingua* en passant per l'*Esperanto* o l'*Ido* de mai en mai evoluïsson, a revertar la lenga d'Oc... Me tornèri virar. Tornèri sègre la carrièira. Sus la porta del bar encara entredobèrta, Joseta esperava sa darrièira practica de la nuèch. Me soriguèt coma passavi... Putana es e morirà putana. Tornarà pas a l'amor cortés... Alara ieu?...

X. - LA FONT DE PEIRA

CERCAVI la font de pèira qu'es a Clarmont. E mai n'i a doas. Ne trobèri una: la granda e antica font de pèira del pont natural e de Sant Alire.

Al canton d'un ostal tirèri l'esquila. Me calguèt esperar benlèu un quart d'ora. Puèi una domaisèla vièlha davalèt. Paguèri. Alara passèt la primièira e me prenguèt dins un òrt.

— Aquí, diguèt, una curiosetat unica. Es aici que venguèt Carles IX, lo rei, un còp èra. Voliá veire aquela aiga que se cambiava en pèira tanlèu sortir de la font...

— Mas ont es la font?

— Es una dosa que s'escampa. Ne prenem l'aiga per aquela granda canal de fust e la menam aici. La canal es plena d'esclapons. Las sals de fèrre i se pausan. Mas quand l'aiga sortís a l'aire lo carbonat de calç que contén cristalliza prompte.

Un còp èra l'aiga rajava liura, e a dich de cristallizar, aviá formadas de pèiras bèlas que s'avançavan en mòda de pont. Mas uèi la fasèm rajar sus çò que volèm. Tenètz aqui lo crocodil, una bèstia d'un circ, que crebèt. Lo calguèt estripar e empalhar coma se deu. Puèi lo metèrern jos l'aiga... E vesetz ara aquel lusèrp gròs que diriàtz de marbre... E aquí los dançaires de borreia... Non, son pas d'òmes vertadièrs mas de monacas de palha qu'avèm vestidas. Los vestits son d'epòca, òc... E puèi tot aquò jol rajòl a se plegar de pèira. An bona mina los borreiaires. Consí lèvan lo pè!... E ara lo talhièr de petrificacion. Sus las grasas d'aquel escalier pausam, vesètz, de tot: de topinas, de panièrs, de flors, de fruches e mai que mai de mòtles en “gutta-percha”. En pluèja l'aiga lor tomba dessús, sens fin. E totas aquelas besonhas s'acatan lèu d'una sisa blanca de cristals lusents, coma de nèu...

— Mas aquel cat aquí?

— Oc. Es lo cat d'una paura domaisèla. I a de personas solas que s'estacan aital a un cat. Mas lo cat morís. Alara lo nos portan. Lo trabalham coma per lo naturalizar e lo metèm a se petrificar... La domaisèla puèi poirà alisar tota sa vida lo còs d'evòri de son amic... E mai de cans trabalham, de tota mena, e d'aucèls... Un caval tanben un còp...

— E trabalhatz pas los òmes?

— Los òmes?

— Oc. Se vos demandavi quand serai mòrt de me petrificar...

— Mas... Mas...

La paura filha se regassava sens poder ne dire mai. Mas ieu:

— Parli seriosament. En pagant pro, vos seriá pas possible de me cambiar en estatua coma lo crocodil, o lo cat... La mia familha me gardariá quilhat dins l'òrt benlèu, o alara perquè pas, sus una chimenèia al salon...

La vièlha domaisèla polsèt prigond dos o tres còps. Lo roge li montèt a las gautas. Probable que safinava l'afar melhor de sa vida... L'alèn li tornèt e la paraula:

— Compreni. Compreni Monsen. Mas per naturalizar un cadavre i a totas las curalhas que cal sortir: l'estomac, lo fètge e lo demai. E perdon, Monsen, ça que là, m'avètz pas mina de voler morir encara. Sètz plan pus jove que ieu. Alara i auriá un autre biais. Prendriam un motlatge al gip del vòstre còs. E mai sus un òme viu aquò se pòt far. Vestit o nus, coma coneisseriàtz. Amb aquel motlatge puèi fariam un mòtle de “gutta” que plaçariam coma cal sus la grasa pus bèla de l'escalièr. Reglariam nuèch e jorn la pluèja de l'aiga. Quand voldretz, Monsen, podem far aquò... Auriàtz lo plaser de veire la vòstra estatua.

— Mas non, mas non. Aquela estatua seriá pas ieu... Per la mia mort es lo men. còs, ieu tot entièr que m'agradariái d'èsser cambiat en pèira... Non pas dins lo meu òrt tenètz, mas aquí, dins lo vòstre, amb los borreiaires, coma eles. Bracejariái e leváriái lo pè, felibre per l'eternitat...

La paura domaisèla se boissèt lo nas e lo front... Per qual me preniá ara... Un escarapetal de rire e me'n anèri, tot sol, sens me tornar virar.

SEGONDA PART: LO CURAT DE FONCOTUT

I. - LO CLUB

SE l'òm sabia de que far? Mas totjorn cal far quicòm...

Dos ratasses un còp tombèron dins un bidon mièg de lach. Cabussèron al fons. A dich d'arpatejar tornèron montar a nadar sul lach. Ensagèron ben de s'arrapar per se tirar d'aquí. Mas l'aluminium èra tan lis. Sens poder plantar las grifas.

Quant de temps nadèron aital en tornejant? Alara lo primièr rat diguèt:

— Fraire mèu, sèm fotuts. La lassieira comença de nos ganhar. De resistir patirem pas que mai. Alara tant val morir sul pic. Adieu fraire meu...

E quitèt d'arpatejar. Se daissèt tombar coma una pèira, e se neguèt.

L'autre rat nada que nadaràs. Tant que me pòdi bolegar, se pensava, me donarai pas perdut. Tant que l'alèn me demòra, alenarai...

E las oras passèron, quantas d'oras... Talament que lo matin lo rat se trobèt sus una bola de burre de tant qu'aviá batut lo lach...

Un conte de la menina que cambiarà res a res... Ça que la consí sabia la menina se lo rat s'èra sauvat? Probable que lo patron quand lo vegèt lo matin, lo donèt al cat...

Lo passaire d'aiga que l'aiga preniá dins sa nau sens ramas ni barra encara sarrava entre dents son talhon de ròusel verd. Mas perquè? La nau se virèt. Lo passaire

dessarrèt las dents davant de s'enfonsar, que lo ròusel se'n anès al corrent. A la poncha d'una iscla s'abroèt, lo ròusel verd. Aquí rasiguèt.

Una virada de l'astrada... Dins un desèrt, de camelièrs, quelques mibièirats a pro pena, magrament gardavan lor bestial. Un profeta se levèt, los getèt a la conquista del mond... Aital l'Arab, una paura lenga rufa de pastres s'espandiguèt dempuèi la Mèca entrò la China e Gibraltar.

Mas èra pas per expandir lor lenga que los Arabs s'expandissían. Era per expandir lor fe. En primièr la fe, la lenga seguía.

Dins un recanton de montanha quantes èron a resistir contra los Arabs: un plen ponh de boscatièrs e de caçaires. E parlavan castelhan, lo dialècte pus piètre d'Iberia... Mas aqueles boscatièrs crestians reconquistèron Espanha tota. E la conquistèron al castelhan. Prautiguèron lo galaïc e lo catalan. Del reiaume de Granada ganhat se lancèron sus la Mar Granda, darrièr Cristòl Colomb.

A la quista de l'aur, a la cèrca de las tèrras...

Uèch sègles davant Colomb, Oqba amb sos cavalièrs d'Allah traversava lo Maghreb que plegava. Sola la Mar Granda l'arrestèt. Plantèt son estendard dins la grava trempa d'aiga-sal:

— Aquí s'acaba lo mond cridèt...

Mas se Oqba, o pus tard, sa seguida s'èron getats sus l'aiga? O podían los fins marinièrs. Benlèu que l'aurián trobada l'America. L'Arab se seriá parlat a Lima e a Mexico...

Se... Se... E totjorn aquel se... Çò qu'es estat es estat, coma deviá èsser. Pas mai...

E de qu'es una lenga? Un bruch. Que me'n chauti que l'Arab se parle aici o alà... La mia lenga solament me'n servissi pas per demandar de pan a qualqu'un. Encara mens per far l'amor...

Sabi, sabi. N'i a pas cent ans encara. Eliesèr ben Yehodà sul bastiment que lo preniá d'Odessa cap a la tèrra promesa, jurèt que parlariá res pus que l'ebreu a la sia femna, als seus enfants, als marinièrs e al seu can... L'ebreu, lenga mòrta dempuèi mai de dos mila ans, per aquel fat se tornèt reviscolar. La lenga d'Oc espèra totjorn lo seu fat...

— Alara de que pagas, uèi?...

Tressautèri... Aquele man sus mon espatla... Mas èri al *Club*, un bar rescondut de Clarmont. Respondèri pas. La filha me daissèt. Se'n anèt al canton que l'esperavan sas companhas: quatre o cinc. Un òme al mieg que ne teniá una suls genolhs: la mens vestida, la pus blonda. E bevián de *Champagne* las plenas copas. Risián coma de cavècas, las filhas.

— Lo curat de fotut con, cridava la blonda... Lo curat de...

— Mas non, copèt l'òme tot doçament. Escota... Lo curat de Foncotut diguèt al curat de Cotufont, se èri pas curat de Foncotut seriái curat de Cotufont. Et tu seriás pas curat de Cotufont, seriás curat de Foncotut...

— A con fotut... E las filhas de se tòrcer... A fotut con...

II. - LO CURAT

SANT PEIRE DE JAUDA aquel matin i aviá de cortinas negras tot lo torn: las garniduras de dòl marcadadas de croses o de flambas blancas.

Coma de costuma me sesiái al meu banc, al ras del benedigièr. Tol sol. Per qual èron las cortinas? Benlèu que pindolavan del mòrt de la vèlha o benlèu qu'esperavan lo mòrt del jorn...

Alara quora serián per ieu las cortinas?... Per ieu e per la lenga d'Oc...

De que me cresi? Mas los autres? Jansemin, Gebu e los Marselheses, Mistral benlèu mai que los autres, totes pensavan, totes cresián: soi lo darrièr, après ieu i aurà pas mai de lenga d'Oc... Aquela lenga que perdura...

Ara pr' aquò sem a la fin. O sabi... E se m'engani tan melhor... Tan melhor, perquè? Dins lo forfolhadis de totas las lengas del mond, qual sap que la lenga d'Oc existís? Quai sauprà solament qu'a existit?

Escriure encara, escriure... Mas lo libre qu'escriurai serà lo darrièr. Passat ieu degun lo legirà pas. E mai seriá lo libre pus grand de nòstra lenga. Una literatura s'acaba pas per un cap d'òbra ça que la...

Dins un monastile d'un còp èra, sus un lièch de cendres, lo paire abat, un sabent, un sant, trabalhava a la mòrt. A son entorn totes los fraires agenolhats qu'esperavan. Volián pas daissar perdre res de las darrièiras paraulas de lor superior, que probable serián un ensenhament.

Lo paire abat se virèt, dobriguèt lo cais. Los fraires de se sarrar totes encara mai. E ausiguèron:

— Voldriái far pisson...

Era mòrt lo paure abat...

De que seràn los darrièrs mots de nòstra lenga? Es un òme a la mort que los cridarà? Benlèu un mot tot sol? A la mòrt. Mas la mòrt es la vida. Es lo grand mot que l'òme oblida. Alara donc morir al pus lèu?

Escriure en òc o en francés: dins cent ans d'aicí degun me legiriá pas ni mai ni mens. E se n'i a pas pro de cent ans ne metrem dos cents... N'arribarem al meteís punt. S'es aital, escriurai pas res... Lo pauc de temps que m'es comptat.

Getar quelques pensadas sus un papièr per una nuèch de fèbre... Qual n'eissugarà la padena d'aquel papièr, o quicòm mai...

Dins la cambra de Pascal mòrt quantes ne trobèron de papiers que trigossavan escampilhats? Fulhets de tota mena sens cap de seguida de res, de l'escritura tremolada... Sens comptar los que se perdèron e los autres que los amics rescodèron...

Mas perquè donc jogar lo jòc? Se Dieu es pas ai tot perdut. E se Dieu es me perdrai ieu...

E mai lo mond m'espotiriá, saber que serai espotit, que tant valdriá non saber res... L'òme rousèl que pensa tròp. Que pensa o que penja? Probable que'n bon Auvernhat de la lenga espessa Pascal deviá patir per trobar los s...

Se ganhí pas perdrai pas res. En Auvernhat jogar lo jòc coma una pacha sus la fièira... Maquina de comptar l'argent que l'argent es per lo comptar e se l'aire se pòt pesar la

gràcia se deu mesurar. Nòstre Sénher dels cuols-rimats sus la crotz dels braces estreches, benlèu per esparnhar lo fust...

La cenchà nusa sus la pèl, los clavèls que traucan lo cuèr, a còps de ponhs tustar dessús per se sovenir del dever... Paure Pascal, morir tròp lèu... Benlèu s'èras demorat a Clarmont auriás coneguts los “Grands Jorns”...

Aquela glèisa de Sant Peire, qual sap solament se la vegères? Me pareis un pauc del teu sègle. Benlèu Jesuïta. Pr' aquò non: Sant Peire dels Minimis...

Eri pas mai sol. Un òme s'avançava dins la glèisa, al mièg, tot lo long. Traversèt lo còr, anèt a l'autar.

Sos gèstes los coneguèri lèu: los d'un curat que ditz la messa. Los braces expandits se revirèt e me vegèt.

Mas èra el... L'òme del *Club*. Lo que teniá las filhas suis genolhs. Al grand pas venguèt a ieu. Me tirèt per la marga:

— Sortís...

Lo seguèri. Sul portal me diguèt:

— Me comprendràs benlèu. Soi un curat desfrocat...

Al canton de la plaça sus man esquèrra la filha verda nos agachava. Qual sap se ne sonariá pas una altra. Mas el la vesiá pas, me tirava totjorn per la marga:

— Veni vai, serà lèu miègjorn. Te pagui l'aperitiu...

III. - LO MEU AMIC

CADA jorn ara nos vesiàm. Lo curat de Foncotut totjorn l'apelavi que jamai me diguèt pas lo seu nom. Ni mai ieu lo meu...

Portava totjorn lo meteís vestit de *Tergal gris* e la camiseta de *Nylon* castanhenc dubèrta del còl, de sabatons rossels ponchuts, de lunetas, sens capèl, los pels frisats, fin-finòt de pertot, rasat de fresc, mas lo seu parfum cambiava cada jorn, un parfum de filha.

Quant de temps podiá aver? Jovenòt encara. Mas ont trabalhava? Consí ganhava la vida? O sabiái pas. Totjorn se passejava. Sens nos cercar nos trobàvem. Caminàvem ensemble un moment. Parlàvem. E puèi tornava partir sens que me'n mainèssi solament.

M'agradava tot còp de li pagar per beure. Lo vin se beu melhor quand òm es dos. Aital podiái comandar la botelha sens que lo servicial m'agachès tròp.

Erem totes sols dins un bar aquel ser. El fumava, ieu l'agachavi. La botelha l'aviàm acabada mas voliàm pas sortir encara.

Nos calàvem. Sarravi d'una man lo men veire vuèg. Perqué soi aici? me pensavi... Per azard davalat a Clarmont. Per azard dintrar dins un bar e l'endeman dins una glèisa. Amb aquel òme coma se nos cercàvem... Per azard.

Mas aviái parlat aqueste còp. Lo “curat” esclafet sa cigareta e me tirèt lo veire de las mans:

— Per azard, consí dises... Mas de qu'es aquò l'azard... Un castèl en Suria se me soveni. El Azar quicòm aital. Un jòc alara. Lo destin, la fortuna, lo sòrt. Per escasença, perquè pas...

Era lançat ara e s'arrestariá pas d'un moment. Coma quand presicava probable a Foncotut o a Cotufont...

— Per azard! Daissa-me rire. Que lo mond es tan pichon... E Clarmont encara mai. Se lo nas de Cleopatra?... Mas Pascal sabíá ben que lo nas deviá èsser aital. Destinada predestinada. Cadun trèba çò que cèrca perquè cèrca solament çò que pòt trobar... A la pòrta que l'òm tusta es la sola que se pòt dobrir. Tal crei menar sa vida que la vida lo mena el...

Aqui ieu voliái plaçar un mot:

— Pascal... comencèri.

— Cala-te que me vòls recitar lo libre de literatura del teu collegi. Un matin de genièr totas las carrièiras de Rouen èron sailadas de gèl. Pascal lo paire que sas ocupacions avián menat en Normandia sortiguèt se passejar. Lisèt. Se copèt la cuèissa. Dos senhors vesins lo venguèron assistir, jansenistas acarnassits, e lo sonhèron dins son ostal. Pro temps per convertir l'ostalada. E Blasi mai que los autres encara. Se, se... Se Pascal lo paire èra demorat al lièch aquel matin, probable qu'auriá pas lisat... Blasi pr' aquò sembla qu'oblidèt la leiçon. E mai s'oblidèt el dins los braces doces de la femna... Pas de la sia mas d'aquela dels autres... Oc mas perquè sos cavals s'engerdèron atalats al carri sul pont de Neuilly. Los dos cavals tombèron dins Sena. Lo carri demorèt penjat al dessus de l'aiga, Pascal dedins. Un miracle? La nuèch d'illuminacion e Pòrt-Real. L'azard!... O vesí sus tas pòtas çò que me vòls cridar. L'azard dins la vida d'un predestinat?... Mas per el just la pròva de sa predestinacion. Lo det de Dieu al moment que cal per butar la mecanica... O Dieu, o l'encadenament universal de las causas. Un jansenisme de mai o de mens. Lo de las lèis economicas, o lo del sex, o de sabi quinas glandolas...

Las raïas de la man, perquè pas, o las estèlas del cèl... Nos sèm trobats totes dos coma doas moscas sus la metèissa plaga, coma dos pegals a la font... E me sembla qu'ai set dempuèi que charri. Serà pas per azard que beurem una altra botelha. Anem patron e del bon... Per azard benlèu, solament: l'usina Michelin a Clarmont... E me demandi encara. Del temps del romantisme un Auvernhat non se podiá maridar qu'amb una Escosesa?... La neboda, d'un Mackintosh. Es ela qu'aprenguèt al seu òme a trabalhar la goma per far de paumas pels enfants. Dempuèi... Mas a la tia. Beu...

Beviái encara. Me mainèri qu'èri tot sol. Lo “curat” èra partit...

IV. - LO PUEG DE DOME

ESPERRI pas un briu davant Sant Pèire. Lo “curat” foguèt lèu aquí. Amb lo taxi. M'aviá dich:

— Deman se fa polit temps montarem al puèg de Dome... Te prendrai a tres oras al canton de la glèisa que sabses...

Passèrem totes dos darrièr. Daissèrem lo calfaire sol. Per Chamalièras, Roiat. L'autò tirava: una D. S. Mas n'aviá besonh de tirar. Entrò la Font de l'Arbre encara, aquò n'anava. Mas puèi en primièira caliá montar...

Parlàvem pas. Agachàvem. Un bòsc per començar. Mas los faus s'esclarciguèron. Lo camin s'encavava dins la pèira blanca nusa. Ieu la cresiái negra la pèira dels volcans. Lo calfaire arrestèt son auto sus la terrassa davant l'ostalariá del Dome. E se'n anèt beure un còp per nos esperar. Mas èrem tant val dire a la cima. Prenguèrem lo vial que s'arrapava, lo “curat” lo primier... Tornegèrem las roïnas del temple de Mercuri. Vegèrem la pèira de Renaux l'aviator que s'èra pausat aquí. L'aire èra viu, lo cèl cande. Pas una nivol, pas una fumarla...

— Quita lo capèl! me diguèt lo “curat”... Me pensavi ieu que voliá rire. Mas non, d'un còp de ponh me descofèt.

— Oblides pas. Sèm sus la montanha sagrada. La pus nauta de Gàllia, cresián los Arvernus. E consí sembla nauta vista de la plana. Aicí totes los Dieus cèltas s'encontravan que veniàn veire lo Dieu Lug. De Gergovia en Alesia, quantes de guerriers a la mòrt cutavan los uèlhs sus l'image del Dome, lo puèg grand... E Vercingetorix, quand lo carrejavan dins Roma a la risèia de la cacibralha, encara agachava per delà sa desfacha l'acrina que sèm... Dempuèi sièis ans que poirissiá tot viu dins sas cadenas, sabiá pas Vercingetorix que lo Dieu Lug s'èra aprivatat: Mercuri Domian s'anava apelar e esperava son temple... Mas ara se vòls, torna cargar ton capèl, qu'anam montar sus la torre de la Ràdio...

Montèrem pas a la cima de la torre mas al mièg solament. Aquí l'escalier s'arrestava sul balet d'orientacion. Demorèrem un briu a tornejat. Volcans d'Auvernha, plana de Limanha, Lemosin tot esquinas redondas, l'Aubrac benlèu, los Alps qual sap? Ço que se vei e çò que s'imagina. Los confins de la tèrra d'Oc. Nos calàvem...

A la tèrra d'Oc ieu pensavi. Mas lo “curat” de que podiá pensar... Quand tornèrem davalat s'arrestèt encara davant lo temple de Mercuri, la man sul còr, lo cap en rè. Se preniá probable per un prèire gallo-roman...

Qual sap se presicavan aqueles prèires? Solid que fasiàn la quista coma de just. Tot comptat e rebutat, Mercuri èra ben lo Dieu que conveniá lo melhor als Auvernhats... Mas lo curat d'espandir lo braç. N'aviá pus que d'escotar:

— Oc, sus las roïnas d'aquel temple se bastiguèt la capèla de Sant Barnabè. Capèla pichona per un piètre sant qu'arribava pas a noïrir sos servicials. E la capèla se barrèt, lo Dome demorèt sol... Mas non, per las nuèches sens luna totes los masques d'Auvernha se ramosavan aici. Mistèris òrres del bacanal o sacrificis de glòria. De fuòcs cramavan que d'en bas solament se'n vesiá pas lo fum, ni la flamba. Vivián encara los Dieus vièlhs. La religion d'un còp èra se perlongava. Una religion que s'estremava de sègle en sègle percaçada. Masques-prèires promesas al lenhièr. De bòsc en bòsc, de cava en cava fugir. Aquí lo lop, aquí la blanda, del bestial trist far sa companha. Pudir la mòrt, la caronhada.

Mila ans e mai de vilaniá, acabar de venir vilans. La religion es un amor... Mas quand l'amor se deu rescondre causis pas sos arrucadors, ni causis pas sos ajutòris, se trigòssa pels recantons... Dins l'esclaufit d'aquela cambra, dins la negror d'un corredor. Me calarai que me comprenes. Prautissèm las roïnas del temple. Las roïnas

son dins nòstre còr... Se'n cal anar que lo calfaire comença de trobar lo temps long e nos fariá pagar l'espèra.

Darrièr lo « curat davalèri. Roïnas, amor fòra las lèis, religion persecutida... Un revolum d'idèas... Mas non, una sola idèa que tòrna: la lenga d'Oc encara, la mia lenga. Occitània sus la talvera, cementèri desbatejat. Colhirai pas las granas d'euna, coma los masques d'autres còps, sus la clòsca dels paures mòrts...

V. - LO CEL

DEMORÈRI a soscar sus la pòrta de l'*Hôtel Excelsior*. Me levavi just. La matinada s'avançava.

Ont anar? Aqueles jorns, aqueles grands jorns que n'èri lo mèstre de que ne far? Los meus grands jorns d'Auvernha podià dire. Encara per ieu lo cèl èra blau e clar. Se douar al plaser encara.

Al gost de poiridièr lo meu plaser. De que me lavar lo cais al primièr bar. Pas de vin del melhor que me portèron, se beviá, pas mai... Tot sol al comptador, mas pas per un briu. La filha verda venguèt a ieu. Dempuèi que me velhava, aquela d'aquí:

— Anem, siá brave! me diguèt...

Perqué pas. Aquele o una autre.

— De que beves? li demandèri. Prenguèt un Dubonnet e puèi sortiguèrem.

Jamai me soveni pas del nom d'aquela carrièra. La que partis al canton de la plaça de Jauda. La filha s'arrestèt davant un autre bar. E ieu de la brandir:

— Vòls heure encara?

— Mas non, mas non. Avança-te dins aquel corredor. Al fons trobaràs l'escalièr. Ieu me cal passar pel bar...

Seguèri lo corredor. Pas de lum, un pasiment freg. Gausèri pas montar l'escalièr tot sol. Me tampèri. Darrièr ieu una porta se dobriguèt. La filha ne sortiguèt, me donèt lo braç e de me dire dins l'aurelha:

— Cresi qu'avèm lo temps. La cambra es pas liura. Mas vai, dins lo corredor denaut en esperant començarem...

Dins lo corredor denaut i aviá pas degun. Doas pòrtas barradas. Davant la primièira la filha faguèt

— Chut!.. un det sul cais. E anèt a l'autra.

Tustèt:

— Alara? demandèt.

— I sera Ièu!... respondèt una votz de femna. E un grand rire petèt que s'acabava pas. La filha se tirèt en rè e me teniá encara:

— Seràs brave, i tornava. Ieu tanben serai plan brava per tu...

Çò que me doliá lo mai èra d'ausir lo rire darrièr la porta... E puèi quand l'òme sortiriá, que passariá davant ieu, de nosautres dos qual baissariá lo còp?

Se prautissiá ara dins la cambra. Alara me despreguèri de per la filha. Ela me compenguèt. Tornèt metre lo det sul cais:

— Chut!... Anèt a l'autra porta, la primièira. La dobriguèt d'un còp e me butèt en disent:

— Espèra aquí dedins...

Mas ela dintrèt pas. Avia tornada barrar la pòrta.

— Bonjorn l'amic. Se nos trobam pertot nos trobarem tanben al Paradis...

Mas èra el. E m'alongava la man. Lo “curat” de Foncotut! L'agachèri sens respondre.

Eri dins una cambra de las fenèstras tapadas. Una cambra de passa ni mai ni mens. Al canton un lièch: plumet rossèl e flaçada grisa. E dins lo lièch, pas dessus, una femna jaguda.

Lo “curat” el tanben de se metre un det sul cais:

— Chut.... La femna semblava pas me veire. Teniá las mans jonchas sul lençòl passit e entre sas mans sarrava un gimbelet negre. Los uèlhs dubèrts potejava pas. Mas qu'èra magra e blanca!...

— L'ai confessada, diguèt lo “curat” tot doçament. Ara pòt morir...

Ne demoravi embalausit. Mas la pòrta se tornèt dobrir. La filha verda de passar lo cap:

— Vèni, qu'avèm la plaça cauda...

— Vai a ton afar, me diguèt alara lo “curat”. Te tornarai trobar al bar, debàs...

La filha la seguèri ben. Me caliá ben èsser brave. La cambra que nos trobàvem revertava l'autra. Mas i avia pas de plumet sul lièch, solament la flaçada.

— Seràs brava, tu, de me dire de qu'es aquela femna que se morís al ras de nosautres.

— Una companha: Maïté. L'avèm pas volguda daissar partir a l'espital e nos embarrassa la cambra. Es per aquò...

— Mas lo “curat”?...

— Tu tanben sabes qu'es “curat”. Mas siás de nosautres alara. A qual nos podem confessar son qu'a el...

— Perqué se confessar?

Per anar al cèl. Vòls pas anar al cèl tu, coma Maïté?...

VI. - L'INFERN

AL bar m'esperava lo “curat” lo veire plen. Me daissèt pas parlar. Beguèt còp sec, paguèt e sortiguèt. Ieu sens beure res lo seguèri.

Carrièira dels Estats-Units, plaça Galhard... Una altra carrièira encara per nos trobar davant una glèisa de la torre prima sus una plaça estrecha. Lo “curat” se calava.

— Qu'es aquela glèisa? li demandèri per dire quicòm.

— Sant Eutròpi...

Eutròpi o Estròpi, avesque e martir parent e mèstre de Santa Estèla... Sens el probable i aura pas agut de Felibritge... Mas lo “curat” de se sèire sus un banc:

— Te contarai consí moriguèt lo meu pepin, diguèt...

Coma respondiái pas, el d'ajustar:

— Aital comprendràs... benlèu...

Me seguèri alara tanben. Lo “curat” de soscar un moment encara. Puèi comencèt:

— Lo meu pepin, veses, èra vièlh. L'ai totjorn conegut vièlh. Ieu butavi mos dètz ans quand moriguèt. Paure pepin, el los aimava pas los curats, Aviá facha la guèrra de setanta qu'aviá pas vint ans. E se trobèt embarrat dins Paris a la Comuna. Aital se virèt Comunard. La me cantava l'*Internacionala* del seu camarada Pottier. O alara lo *Temps de las cerièiras* d'un autre amic seu. Lo dimenge partissiá per la glèisa quand se sonava lo segond. S'arrestava sul portal, lo dobrissiá. Capejava un moment e se tornava virar per anar se claure a l'aubèrga. Non pas qu'èra un vinatièr, lo meu pepin. Solament cada dimenge se pagava son pinton. La sia messa que disiá.

— Ostessa, cridava, pòrta-me lo pinton de roge del temps que lo curat, aquel fenhant, s'embuca son pinton de blanc... La mia menina ne plorava. Perqué èra devociosa la mia menina. A la messa qu'anava lo dimenge e en setmana sovent, e vèspras e las comunions, lo mes de Maria. Tot. Sens parlar de la pregària que cridava cada ser per tota l'ostalada davant d'anar al lièch. Totes los paters, los oremus e las litanias en latin e en francés. Nosautres agenolhats cadun sus sa cadieira nos caliá respondre... Lo pepin el respondiá pas. Quitava lo capèl pr' aquò, se virava vès la paret, tot drech e soscava... Mas a la fin, davant de se tornar sèire, coma los autres fasiá son signe de crotz... La menina quantas ne faguèt cremar de candèlas cada an per la setmana santa. Se pensava que benlèu lo pepin se convertiriá per ganhar pascas... Mas non, lo dimenge de pascas aquel pacan cargava sa blòda pus nòva... e a l'aubèrga tota la messa-grand... Tant i a... Lo paure pepin tombèt malaut, el qu'aviá pas jamai vist de metge de sa vida...

— Dins tres jorns se trobèt sul pas de la mòrt. La menina qu'anèt prompte sonar lo curat... Mas quand tornèt al cabeç del lièch trobèt lo mèstre d'escòla e lo conse vièlh, los republicans pus roges del país. Lo curat arribava pr' aquò. Lo pepin tressautèt de lo veire, s'ennairèt sul lièch...

Lo mèstre d'escòla e lo conse vièlh se calavan. Lo pepin los agachèt un après l'autre. Puèi agachèt lo curat... Capegèt alara:

— Non... Non... Tornèt tombar sul coissin. La susor li rajava sul front. Torceguèt los uèlhs e reganhèt las dents...

— Monsen lo curat, diguèt lo mèstre d'escòla, avètz pas res a far aici.

— Aquel òme es dels nòstres.

— Se me podiàtz daissar sol amb el, respondèt lo curat... E lo mèstre d'escòla d'i tornar broncament:

— Tiratz-vos d'aquí, Monsen lo curat, que lo trebolatz... Lo pepin veniá tot blanc e tremolava de las mans. Ieu èri sus la pòrta. Lo curat sortiguèt, la menina me butèt que lo séguèssi. Amb el preguèri a la cosina un briu. Tot d'un còp ausiguèrem la menina cridar: — Lo paure!... lo paure Tornèrem a la cambra. Lo pepin èra mòrt. Tot negre suls lençòls, lo cais dubèrt, crespant de dolor. Sens poder li barrar los uèlhs. La menina tombèt al canton del lièch e gemegava:

— Es en infèrn! es en infèrn!... Alara tot doçament lo mèstre d'escòla e lo conse vièlh sortiguèron en corbant lo cap...

VII. - LA FE

SE calèt un brin, lo curat de Foncotut davant la glèisa Sant Estròpi. Ieu me calavi tanben. Mas pr' aquò calia partir. Alara li tustèri sus l'espatla:

— Vèni...

Aital n'anèrem. Dintrèrem al *Bar de la Luna*.

Demandèri dos cafès e lo Conhac.

Era fòrt lo cafè, pus fòrta encara l'aigardent. Ne demandèri dos autres veirons.

— Comprenes, me diguèt lo curat, quand vegèri lo meu pepin mòrt faguèri lo vòt d'èsser prèire. E dempuèi ai pas volgut que degun anès en infèrn... degun d'aqueles que me sonarián...

— Mas alara creses encara? As la fe?

— Pels autres qu'impòrta çò que pòdi creire. Es la fe d'un cadun que compta. Lo meu paure pepin èra estat batejat e ensenhat catolic. E catolic demorava. Ni per una vida de comunard, a la mort l'infèrn beluguegèt davant sos uèlhs... Sens perdon tombèt dins l'infèrn... Aquelas caras torturadas suls capitèls o suls portalhs de las glèisas vièlhas... L'artista n'aviá que d'agachar los cadavres abandonats: los desconfesses, los escumenjats, renegaires de Dieu torcecuts d'asir, espotits de paur. Maïté sabi que morirà ela lo sorire als pòts, la claror als uèlhs de mercé a la sia fe e de mercé a ieu.

— Lo cèl, l'infèrn... Solament una minuta darrièra coma un lius davant lo nonrés?...

— Lo relòtge que s'arrèsta sens fin marca la meteissa ora, e la minuta e la segonda, sens fin... Aital es l'eternitat. L'agulha vira pas mai. Demòra sus la chifra darrièra, se cambiarà pas pus. La fin n'a pas de fin. Degun trobarà pas lo cèl per delà las estèlas ni l'infèrn dins la prigondor de la tèrra. Es en tu que pòrtas tot, cèl e infèrn. Una minuta solament del nòstre relòtge e mai pas benlèu una segonda... per tu l'eternitat. Lo temps passa pas mai jamai es pas passat. Ja uèi deman es. Se perlonga per tu la segonda, que pels autres siás pas mai res...

— E se morissi sens me'n mainar?

— Après la mòrt la vida se'n va pas d'un còp. Una sola pensada clara que te tòrna per conéisser çò que siàs... N'i a pro...

— Mas se cresi pas a res alara. Ni a Dieu ni a Diable...

— Qual crei pas a res? Qual a pas cregut? Coma lo meu pepin. Benlèu se dormis en tu la fe que te donèron. Mas l'as. A la primièra susor freja se va derevelhar... Pòdes luchar contra ela, ela te ganharà...

— Pr' aquò lo cresent d'una altra religion?...

— Se vertadièrament crei, se la sia fe es pas destrantalhada, amb la patz del còr pòt trobar son repaus...

Me parlas pas del purgatòri?

— Tant coma ieu ne sabes. Un còp cugèri me negar, sus Alièr, la miá barca s'èra virada. Me sabiai perdut, m'abandonèri. Un remol. Es alara que tota ma vida me tornèt. Pas d'un còp mas a la seguida coma jorn per jorn dempuèi mon mai-natjum.

Vesià, parbavi, tot i èra qu'aviái oblidat... Un amic me tirèt de l'aiga. Cinc minutas qu'aviái perdut l'èime, benlèu pas. Cinc minutas per tota una vida. Comprenes lo purgatori pòt èsser long a l'ora de la mòrt...

— Mas de Dieu ne parlas pas?...

— Dieu lo pòrtas en tu tanben. En tu lo trobaràs.

— Se compreni plan alara Dieu existirà pas, fòra de ieu...

— De qu'existís en fòra de tu?

— Lo Conhac pel moment, una filha tot còp. Benlèu tu. Mas se t'escoti gaire mai, me demandarai lèu se jamai as existit...

— Existissi encara tant qu'auràs fe en ieu. La montanha es davant tu. Mas se li dises: Vai d'aicí alai, la montanha i anarà.

— Ai ensajat. La montanha demòra.

— Perqué creses que la montanha se bolegarà pas. Las causas son coma las creses. D'unes caminan sus la mar que per eles i a pas de mar...

— Per tu las causas son coma las vòls?

— Parli pas de voler mas de creire. Om crei çò que l'òm pòt.

— A poder creire mai...

— Creire pas mai, mas autrament. D'unes an ensajat que son los sants... Ni tu ni ieu... Qual sap?... Ten, garçon, dos Conhacs encara.

VIII. - LA VICTORIA DE GERGOVIA

Los Gableses esperavan al pas de las Golas. Mas de matin los Romans ataquèron Gergovia per la revèrs. Sautèron la primièira muralha sens trobar degun. Arribèron a la segonda e l'anavan escalar.

Las femnas de la vila de se veire solas, abandonadas, en cridant se donèron a la paur. Sortissián dels ostals, ploravan per las carrièiras. Mas perqué se plorar? Montèron sus la muralha. E de getar als Romans per los arrestar l'aur e l'argent de tota mena: las monedas e los joièls. Puèi tanben encara las estòfas e las tèlas pus finas.

Mas los Romans s'arrestavan pas per amassar res. Escalavan.

Alara ja d'unas femnas quitèron de cridar. Se desvestissián. Nusas davalavan. Ais Romans anavan braces dobèrts se liurar...

Los Galleses pr' aquò arribavan qu'avián ausits los cridals. Davant las femnas se caliá batre per las gardar. Tròp prompte qu'èron montats los Romans d'aver cregut la vila ganhada. L'alen copat, sens, poder tustar, comencèron de recuolar. E mai se desbandèron lèu de tant que los Galleses los butavan...

Al luènh, d'autres Galleses venián. Clamtissián las trompas d'aram. Los Romans creguèron que contra eles tota la Gàllia montava. Getèron tot, daissèron los mòrts e de fugir que lo penjal los tirava...

Vercingetorix riguèt lo primièr. Los guerriers totes l'escarniguèron.

— Sèm pas de pòrcs mas de singlars!...

Los pòrcs èran los Eduans. Eles que venián per socorrir los Romans. Per d'enemics los Romans los avián preses...

Sus la muralha las fernnas cantavan. Cap de guerrièr se revirava pas. La victòria èra pas acabada. Se caliá getar ara sul grand camp roman. Los cans gròsses tiravan davant. A pro pena s'avián manjat encara...

Mas lo camp èra dins la plana devèrs Orcet que se ditz uèi. Al fons del penjal Vercingetorix cridèt:

— Fraires e amics tornem a la vila. Gardem la victòria que la tenèm. Per tota la Gàllia se sauprà deman que los Romans an fugit davant nosautres...

Gardar la victòria. Vercingetorix a vint ans parlava coma un vièlh dels pèls blancs. Dins lo fuòc de l'escorreguda los guerrièrs trantalhavan. Las espasas volián pas encara se tornar claure dins los estuges.

— Las femnas anuèch! Ara los Romans!... Los pus acarnassits ornhan...

Mas Vercingetorix, sol, lo valent cap dels valents tornava montar lo penjal vers Gergovia... Alara sos òmes totes lo seguèron. L'endeman Cesar levava lo camp...

Sa viesa de Vercingetorix mençonada pels istorians. L'adolescent victoriós se daissava pas montar lo cap. Compreniá que dins la plana sos guerriers tombarián dalhats contra lo camp de Cesar... El lo primièr benlèu.

Mas tant auriá valgut. I auriá pas agut Alesia. Ni lo toat de la mòrt. Amb la fresa de la victòria dins b sang, polit coma un Dieu jove luchar... Mòrt de singlar mas pas de pòrc...

E puèi ça que la los Gallese benlèu qu'aurián tot emportat. Aquel grand vam que los preniá. Darrièr eles las femnas cantavan.

Cresiá pas pro en sa victòria Vercingetorix, coma diriá lo curat de Foncotut. Aquel d'aquí èra pas vengut amb ieu a Gergovia. Probable qu'aviái pas pro cregut en el aquel jorn.

Me seguèri sus un banc pas luènh del monument. Aviái portat per dinnar: un dinnar tot prèste de rostissariá, sens oblidar la gròssa de vin. La fé me mancaniá pas per acabar tot...

E puèi me caldriá tornar davalat prene lo carri sul ser al caireforç... E puèi...

Creire mai, creire autrament. Mas que creire? Aicí sus aquel planòl desèrt lo marescal Petain faguèt semenar un peçuc de tèrra de cada comuna de França. Los semenaires èran los primièrs a se'n rire, los bèls primièrs.

La tèrra de Verdun, la tèrra de Muret. Lo vent las escampilha. Victòrias o desfachas, lo vent las pren. Mas ont?

Desfacha de ma vida. Desfacha de ma lenga. Creire mai, creire autrament...

Oc, per acabar la gròssa de vin.

IX. - LO MAL DE LAS DENTS

AQUELA nuèch me derevelhèri amb la dolor. Non pas la dolor qu'esperavi.

Pas encara. Solament lo mal de las dents.

Me virèri sus la coissinièira. Me pleguèri amb lo mocador jos la flaçada. Mas non. Lo mal passava pas. Metèri lo lum. Amb lo cotèl cerquèri un estelha de fust pel ponde que capusèri.

Me'n curèri la dent dos o tres còps a la far sagnar. Me doliá totjorn. Anèri al canèl de l'aiga. Ne bevèri de cauda, de freja. Me'n lavèri lo cais... La dolor demorava.

Se tornar jaire. Se tornar levar. Dos o tres còps. Puèi se vestir, sortir de la cambra, se'n anar per la vila. Caminar davant se coma un perdut...

Al primièr bar dobèrt demandar d'aigardent. La chucar, la gardar dins lo cais, amb la lenga la butar dins la dent cròia... Tornar partir e dins un autre bar tornar començar. Lo melhor remedi, l'aigardent mas la cal beure...

Quand èri pichon la menina me donava un pastilhon d'aspirina fondut dins mièg veire d'aiga sucrada.

— Beu, me disiá ela, beu, tanlèu qu'auràs begut t'endormiràs e lo mal de las dents se'n anarà. Cada còp, tanlèu qu'aviái begut tombavi sus la coissinièira e de dormir coma un soc. Cresiái tot çò que me disiá la menina. Mas uèi, e mai n'engolessi tot un rotlèu d'aspirina, cap de dolor me passariá pas... e m'endormiriái pas.

Dins la saqueta de guèrra de mon paire al trast, que trobèri? Un libre de Mary Baker Eddy. Aquel mond sensible que nos plega pus lèu que sembla nos plegar, aquí que cresèm viure es una regardèla qu'existís solament dins nòstre sicap... Tot es idèa... Las dolors son d'idèas falsas, es a dire marridas, que cal regetar per gardar las idèas bonas. Dire non a la dolor e i a pas de dolor. Mas alara perquè Mary Baker Eddy quand una dent li doliá la se fasiá traire? Cap de filosofia del mond resistís pas al mal de las dents... L'aspirina de la menina pr'aquò e ara l'aigardent.

Oc encara un autre veiron. Una idèa de veiron. Ne vesi dos veirons ara, dos, totes plens davant ieu. Quin beure lo primièr? Aquel. Abongui lo braç. La man me tremòla. L'aigardent s'escampa sul comptador. Lo veiron redòla. Oc, que n'i aviá pas qu'un...

Dos garçons me saquèron defòra. Lo mond que sèm es una regardèla. Dins aquel bar sabiái i aviá pas qu'un garçon. L'aigardent desdobra lo mond. Dos garçons. Mas lo primièr garçon per lo veire quina aigardent m'aviá calgut beure endacòm sabi pas ont?... E per me veire ieu. Per veire tot Clarmont...

Me tornèri trobar sus la plaça de Jauda. Levèri lo cap. Davant ieu Vercingetorix. Tot sol, sus un sol caval, una sola espasa que brandissiá. Sentissiái pas mai la dent. Tot èra pel melhor.

— Alara, dempuèi que t'aviái pas vist!...

Lo curat de Foncotut me tustava sus l'espata. Que me voliá dire? Ont me voliá prene? Mas ieu de li demandar

— Que ne sabèm al just de Vercingetorix?

— Cesar dins sos Comentaris...

— La bèla pròva! Los comentaris de Cesar. A bon mentir qu'es sol d'escriure... Benlèu qu'aquela istòria de Vercingetorix es fargada tota, inventada. Cesar per se presentar victoriós dins Roma li caliá hen una victòria. La guèrra de Gàllia n'èra estada qu'una passejada sens glòria, dins de forèstes salvatjas, quelques batèstas menudas contra d'òmes del pitre nus. Magre triomfe que caliá garnir...

E Cesar de se conflar, de conflar sas campanhas, de conflar l'enemic. Trigossar sus un carri qualque paure presonièr celta embalausit, lo far passar pel grand general dels Galleses, l'estrangolhar, puèi: la pleba crei tot...

— En istòria cadun sosten son idèa. Aquò càmbia res. Existit o pas existit, que ne tiras de mai...

— Te parlavi de Vercingetorix. Mas se veniàm a discutir de l'existéncia istorica de Jèsus Crist?...

— Jèsus Crist es nascut e cada jorn tòrna nàisser dins lo còr d'aqueles que creson en el...

X. - L'OME DE L'ASE

AMB lo “curat” aquel ser sopèrem al *Mickey-Bar* res que nosautres dos, dins la reire-sala.

La coneissiái pas ieu aquela reire-sala. Calíá prene lo corredor entremièg l'aiguièira e la cosina. Pas una fenèstra, de taulas de marbre, de sètis de cuèr...

En gemegant la serviciala gròssa nos portèt la botelha en primièr, e los veires. Non, pas d'aperitiu aicci.

Solament lo vin ni rosat ni roge, lo vin del *Mickey-Bar*. Totjorn aquel gost de ruscas machucadas, de caramèla prima de castanhièr canin. Erbas amaras de setmana santa, benlèu qualque poton perdut sus de pòtas malbiaissudas. Sens pariar nos agachàvem...

Mas perquè parlar? La sopa venguèt, la sopa plan calda, sens pan, los patanons s'espotissián. Un platonèl d'apetissadisses: las tomatas e los uòus. Lo meu plaser èra de rosigar las olivas. Calíá demandar mai de vin.

Que mangèrem encara: d'escarchòfas fuèlha per fuèlha per passar lo temps, e de vedèl ça que la, vedèl de lach tan tendre a bèlas rodèlas que tenián l'escudèla plena. L'ensalada seguiá, de lachugas gostosas. La boleguèri ieu dos o tres còps per sentir lo vinagre e veire rajar l'òli. Que de formatges sus un plat e totes d'Auvernha: mòls o durs, roges e blaus!.. Ieu pr' aquò qu'aimi pas lo formatge me portèron de majofas al chuc...

Las botelhas! N'aviàm perdut lo compte. Ne comandèrem una altra per esperar. Voliàm pas beure lo cafè encara.

Mon amic, dins una reire-sala coma dins una capèla, la vila tot lo torn, qu'ausissiàm pas, perduts, oblidats del mond. Nos agachar sarrar lo veire e beure. Lo sang me batiá fòrt als tims.

Çò que pesava sul còr o me calíá dire:

— Mon amic, demandèri, compreni pas res a la tia vida. Siás curat desfrocat, sabi pas que trigòssas, te'n vas amb las filhas. E pr' aquò demòras e vòls demorar preire, indigne benlèu, mas preire totjorn. Alara de qu'es la religion?...

El sosquèt un moment puèi:

— Me sembla qu'aquela botelha s'acaba. Una altra nos farà pas de mai. Anem patron...

Lo patron venguèt e pantugava. Lo curat li passèt la man sul ventre:

— Una de tapada e sagebada aqueste còp...

Lo patron volguèt nos cambiar los veires e nos destapar la botelha, puèi encara nos vogèt lo vin. Esperèt un moment que tastèssim. Quand nos vegèt contents, se'n anèt, lo rire als uèlhs.

Ne beguèrem ben un parelh de veirats sens poder parlar.

Solament tot còp dire:

— Oc!... Oc!... en virant la lenga.

La botelha èra ja mens que mièja. Lo curat de me tirar la marga:

— Se vòls, te vau contar l'òme de l'ase!

Coma me calavi el i anèt:

— Donc un còp èra dins un convent i aviá un monge nèci e mut... Talament nèci e talament mut que lo paire superior per se'n desbarrassar deci-diguèt de lo mandar dins un autre convent pro luènh perdut dins un país perdut. E lo paure monge partiguèt tot soi, montat sus un ase. Ni lo monge ni l'ase sabían lo camin e se perdèron. Una setmana de caminar, un mes. Lo monge ne podí pas mai. L'ase encara mens. Garrelejaba, trescambava. Paura bèstia! Un matin s'aplatussèt sens poder se tornar levar e moriguèt. Lo monge de la sias mans curèt un trauc per sebelir l'ase tant e tant que s'ensagnosiguèt los dets. Tornèt butar la tèrra fresca sul cadavre puèl s'agenolhèt dessus, las mans jonchas, los uèlhs virats... Lo primièr que passèt demandèt: qual es sebelit aquí?... Borron! Borron!... barbotinèt lo monge. E consí t'apèlas-tu?... Men!... Men!... D'aver tant parlat, lo monge tornèt virar los uèlhs e jónher las mans. L'òme s'agenolhèt el tanben e preguèt de tota son arma... Un autre passèt... Un autre... Per tot lo país se saguèt qu'un sant èra mòrt que lo seu companh, un monge encara pus sant, gardava la tomba. Los pelegrinatges de començar. Los miracles tanben. Sus la tomba de l'ase se bastiguèt una glèisa, una basilica qu'acaptava tot. Lo monge totjorn se calava sens se bolegar de plaça. Ni mai jamai patiguèt pas de res amb totes los pelegrins. Puèi moriguèt. Lo sebeliguèron amb l'ase. Pus tard un sabent escriguèt dos polits libres: las vidas de Sant Borron e de Sant Men... Mas perqué me demandavas çò qu'èra la Religion?...

TERÇA PART: L'AMOR DE LEMPDES

I. - LO PERDIA

CADUN tròba sa religion ont pòt. Creire pro per pregar sus la tomba d'un ase. Alexamenos adora son Dieu.

Creire. Totjorn creire. Una femna sus quatre qu'engana lo seu òme e mai l'embana. Metem una femna sus uèch solament.

— Filh de Sant Loïs, montatz ai cèl!... cridèt lo prèire al paure Loïs XVI que menavan a la mòrt.

Dempuèi Sant Loïs de reinas n'i aviá agudas quanta's? E de reis cocuts quantes? Las reinas son femnas coma las autras. Alara Loïs XVI quina parentat podí aver amb Sant Loïs? E amb Uc Capet?

Cadenas, cadenas: las tradicions, lo sang, la succession legitima... Tirem pas tròp dessus que los anèls mancarián.

Un còp, un òme per salvar sa vida se faguèt passar per curat. E diguèt la messa, e confessèt. Vint ans e mai gardèt una parròquia. Sos parroquians cresián en el. Per el èron lavats de lors pecats e recebián Dieu...

Quand èri jove, qu'aviái pas vint ans voliái tot comprene, voliái tot aprene. Dins una sala de teatre mosida, un ser, anèri escotar una "conferéncia publica" e contradictòria donada per la "Liura Pensada"...

Un barbudòt nos parlèt tot un briu de Jèsus-Crist. Un curat magre li respondiá. Totes dos se reganhèron lèu. E de se getar al morre los mots pus rebeluts de la critica que retronissián coma tant d'insoléncias: Josefa, Aufklärung, Papias, Mitolog...

Que podían saber de mai un que l'autre? De qu'es aquò la vertat? ja demandava Pilat...

Quina istòria legir quand se legis l'istòria? Molons de libres, fum de las teorías. Cristòl Colomb o Joana d'Arc.

Lo quatòrze de julhet presa de la Bastilha. Peire Laval e los Alemands... Ni mai ni mens qu'un conte, l'istòria, cadun la vira de la sia faïçon e cadun la crei del seu biais... Lo Felibritge consí comencèt? Quantes èron al just a Fontsegunha los Primadièrs? Qual Menava la barca: Romanilha o Mistral? Aubanèl perquè moriguèt? Zani o Mirelha: l'amor.

Que me'n tracharai lèu del Felibritge. Felibre... De que vòl dire solament aquel mot? Doctor de la Lèi?... Enfant de lach?... Nòu Musas, detz-e-uèch popas per set tetaires... Lo Sefèr aquel libre ebreu...

Un còp, èri dins un vagon del camin de ferre. Darrièr ieu dins l'autre compartiment de gents parlavan. Me vesían pas, me coneissián pas de vista. Mas parlavan de ieu. Contèron la miá vida tota. Lo meu nom l'aussisiái e lo nom de ma maire, lo nom del meu país.

De mal n'ai fach, de ben tanben pr' aquò. Dins la boca d'aqueles d'aquí consí tot se mesclava o se cambavirava. Sens lo meu nom encara repetit auriái cregut la vida d'un autre que ieu.

La vida ça que la. Un sòmi. Mas la mòrt. S'èra pas la mòrt.

Davant un quadre de television agachi. De bastiments passan sus l'aiga, una filha polida canta, lo fuèc se plega dins lo vent...

M'agradan lo fuòc e l'aiga e la filha sul bastiment. Images, solament images de bum e de bronziment.

Una television davant mon arma. Arma o pas arma, mon cervèl. Images, solament images: cambra sarrada del meu cap...

Platon lo vièlh dins sa cafòrna agachava virar las ombras. Un cinemà de mai o de mens. Lo meu cinemà es lo sol per ieu.

Lo barbudòt de la Liura-Pensada regetava l'Evangèli. Pòdi ben ieu regetar lo barbudòt. Se l'Evangèli es la miá vertat!... Comenci de comprene lo curat de Foncotut.

Portèri la man a la pòcha que me caliá hen pagar mon veire. Dempuèi que soscavi dins aquel bar davant la television.

Oc mas lo pòrtafulh. Pas dins aquela pòcha.

Ni dins l'autra. Que tot mon argent èra dedins. Lo meu pòrtafulh...

Me trobèri mal. Lo garçon venguèt a ieu. Lo patron nos agachava del comptador. Me daissèt pas parlar. Levèt las espatlas.

— Vai-te'n sens pagar! diguèt.

E me'n anèri en trantolant. Me semblava sentir sus mon esquina los uèlhs del patron que raumegava darrièr son comptador...

II. - LO P.M.U.

DINS la mia cambra a l'*Hôtel Excelsior* cerquèri pertot. Boleguèri lo lièch. Dobriguèri l'armari que i aviá pas res.

Mas non. Lo meu argent èra perdut. Solament dins la tireta de la taula de nuèch trobèri uèch cents francs de pèças menudas. Tot çò que me demorava.

Consí manjariái ara, consí pagariái la cambra? La mòrt èra pas venguda ni veniá pas.

Tornar al meu ostal? Sens lo sòu per pagar lo trèn... E puèi non. Marrit temps pel vedèl gras quand l'enfant prodig tornèt a son paire.

Mas es ieu que soi lo paire. Degun a jamai parlat del paire prodig. Gardar puslèu de porcèls. S'acantir d'aganiment sens poder far mon ressasi de la pastada d'aqueles porcèls.

Perqué pas ajudar la mòrt a venir? A la barra de la fenèstra me penjar amb la cenchà o un lençòl retortilhat. Consí la sortiriái deman la lenga...

O alara partir dins la nuèch, me jaire lo còl pausat sus un ralh del camin de fèrre...

Morir. Seriá lèu fach. Que sentiríai? Amb uèch cents francs pòdi beure encara una bona botelha e mai doas. Al *Mirabeau* que seriái pas luènh de la gara. Oc pus-lèu que de me pindolar, lo cap escrachat per la ròda. Degun me coneisserà. Es lo melhor...

Alara donc se'n cal anar. Daissarai pas res dins la cambra. Esser freg deman...

Perqué demòri aquí? De que me ten? De qu m'empacha? Seriá l'assegurança qu'ai presa sus li vida, una assegurança bona. La prima de l'annada es pagada. La mia femna e los enfants tocaràn una massa fòrta. De que la se passar totes. Mas me cal morir de ma bèla mòrt.

De que me ten? De que m'empacha? Ni per femna, ni per enfants? Per eles soi pas mai res ara. L'argent de l'assegurança: lo ganhar per mòrt naturala, lo pèdre lo cap sus un ralh... Mas es pas ieu que lo perdrai.

Alara cal davalat. De que me ten? De que m'empacha?

Pas aqueste ser encara. Pas aqueste ser. Jamai voluntari per la guèrra, coma disiá lo paure pepin. Jamai voluntari per la guèrra. Perqué seriái voluntari per la mòrt?

Crenhi la dolor que m'espèra. Non pas. Quicòn m'englasia mai que la dolor.
 Crespi las mans. Me desvestissi. Deman veirem
 Encara deman.
 Lo matin, quand me levèri, consí me trobèri las. Sus la plaça de Jauda, totjorn sus la
 plaça de Jauda. Vercingetorix. Davant ieu la vila èra.
 Contunharà sens ieu.
 Amb uèch cents francs quant de temps poiriái durar? Aprene a se passar de manjar.
 Un darrièr cafè que beuriái. Puèi...
 Anèri pas al *Mickey-Bar*. Tornariái jamais pus al *Mickey-Bar*. Dintrèri dins un piètre
 establiment al canton de la plaça de la Resisténcia. Sentissiá lo canin, pudiá l'agrum.
 Lo ponde lusissiá de crassa vièlha. De coissins de cuèr fals badavan suls bancs.
 Gardèri un brin la tassa dins las mans. Mas la sala s'emplissiá... Qual auriá cregut
 tantas gents aici? D'òmes que parlavan fòrt, brandissián de jornals, de femnas magras,
 los caisses sarrats. Totes anavam ai comptador, demandavan un papieiron e puèi
 s'anavan sèire a una taula a soscar, l'estilò al cais.
 Un Arab blòda-gris se venguèt sèire al prèp de ieu. El tanben aviá son jornal e son
 estilò. Mas sosquèt pas gaire. Escriguèt prompte tres numeròs sul papieiron. Coma
 l'agachavi me demandèt:
 — Tu, jògas pas?
 — Qu'es aquel jòc?
 — Lo P.M.U. Las corsas dels cavals a Paris. Tu pòdes ganhar...
 Me levèri. Anèri al comptador. Demandèri lo papieiron. Sièis cents francs donèri.
 L'Arab me causiguèt los numeròs.
 La jornada la passèri coma poguèri, sens manjar. Lo ser tornèri al bar, esperar las
 resultas. Mas aviái tot perdut. L'Arab me paguèt un autre cafè...
 Sortiguèri. Ja la nuèch davalava. Sens solament poder beure una bona botelha anar se
 jaire lo còl sus un ralh...
 Mas non, es lo “curat de Foncotut” que me calié trobar. Aqueste ser o deman. A la
 glèisa Sant Peire...

III. - LO TRABALH

Lo trobèri lo “curat” l'endeman. Li contèri tot.
 Tired un papièr de mila francs de la pòcha.
 — Aquí per manjar uèi, me diguèt. E aquò tomba plan. Ai de trabalh per tu aqueste
 ser. Cinc mila francs seràs pagat. A uèch oras te cal èsser a la gara. Lo bar *Mirabeau*,
 coneisses. Una autò Delfina roja s'arrestarà davant. Un òme negre ne davalará, òc, un
 negre, un Martiniquès. Anaràs a el, levaràs lo braç. Te dirà de montar...
 — Mas aquel trabalh lo poirai far?
 — Oc, mas te cal manjar pro per te donar de vam.
 — Quina mena de trabalh?
 — Veiràs. Veiràs...
 E se'n anèt lo “curat” sens me donar lo temps de lo mercejar.

A uèch oras lo ser èri davant lo *Mirabeau*. La Delfina roja. Lo negre que davalèt. Levèri lo braç. Lo negre de capejar e de me dire:

— Va plan! va plan! Mas monta amb ieu davant qu'encara es tròp lèu per començar... Montèri davant. Qual vegèri darrièr tota sola? La filha verda de la glèisa Sant Pèire. E me cutèt de l'uèlh.

Lo negre pr' aquò amodava l'autò. Sortissiàm de Clarmont per l'estrada de Pont lo Castèl, lo long del camp d'aviacion. Nos calàvem.

Sèt, uèch quilometres lo mai, virèrem sus man esquèrra: un camin privat, una arca granda de fèrre fargat. Sul front de l'arca la fauç e lo martèl entrecrosats. E las letras d'un cap a l'autre: MARXILHAT.

Mas passàvem jos l'arca. Lo camin virèt. L'autò s'arrestèt davant un castèl. Sus la pòrta d'onor la fauç e lo martèl encara. Davalèrem de l'autò. Es per la pòrta d'onor que dintrèrem, lo negre primièr, la filha darrièr ieu.

S'ausissiá pas res dins aquel castèl. Prautissiàm de long de tapisses roges dins un corredor de casèrna long. Parets blancas de gip, de quadres d'aur d'una cana de larg e dins cada quadre un retrach d'òme barbut que nos seguiá dels uèlhs.

Al cap del corredor una taula redonda. Sus la taula dos veires de cristal fin pesucs e una botelha carrada. Lo negre tirèt lo tap, empliguèt los dos veires. Quina liquor podiá èsser tan roja, d'un roge cuèch?

Un veire per cadun: ieu e la filha.

— Bevètz! diguèt lo negre. E beguèrem. Una cremor suls pòts doça e fòrta. La filha verda m'agachava. Lo sang tanben me cremèt.

Lo negre dobriguèt una pòrta e nos butèt dins una sala granda. Cutèri los uèlhs embalausit de lum. De cada part de projectors donavan en plen sus nosautres dos. Al mièg de la sala un lièch, lo lençòl expandit sul matràs, sens flaçadas. Es aquí que los projectors nos menavan.

— E ara nos cal far l'amor! me diguèt la filha tot doçament. Compreniái pas encara. Virèri lo cap se vesiái qualqu'un. Mas non. Solament los projectors liussèron.

— E anem donc!... La filha me tirèt pel braç.

— Ajuda-me de me desvestir...

Ela m'ajudèt tanben. Lo lençòl nos esperava. Comencèrem lo jòc...

Quand aguèrem acabat tot, los projectors s'escantiguèron. La negror nos tombèt dessus espessa e muda. Alara filha, la tia man perquè cerquèt la mia?...

Al canton de la sala la pòrta se dobriguèt. Lo jorn del corredor dintrèt. Era pas nuèch encara.

Lo negre sus la pòrta nos sonèt. Anèrem a el. Nos metèt dins las mans a cadun un bilhet de cinc mila francs e nos butèt pel corredor suls tapisses roges.

La pòrta d'onor, l'autò. La filha montèt darrièr tornar, e ieu davant amb lo negre.

L'autò n'anava. Nos calàvem totes tres. Lo camp d'aviacion, los primièrs ostals, la gara e lo bar *Mirabeau*.

— Te daissi aquí? me demandèt lo negre. O alara sus la plaça de Jauda?...

— Plaça de Jauda!...

Nos pausèt davant l'estatua de Desaix. E de nos dire sens davalair:

— Vos endevenetz plan totes dos, me sembla. La setmana que ven, probable que vos tornarai sonar. Tu, filha, sabi ont te trobar. Mas tu?...

— Amb aquela d'aquí nos vesem cada jorn, respondèri. Ela me sonarà...
Lo negre riguèt. Amodèt son autò.
Aval la glèisa de Sant Peire. Nos caliá traversar la plaça de Jauda tot de long.
— Dona-me lo braç, me diguèt la filha. Avem pas tan mal trabalhat qu'aital.

IV. - LO PASTRE

QUATRE còps lo negre nos tornèt sonar.

— Es per de cinemà! me disiá la filha verda. De cinemà gorrin.

— Mas perqué? Cada còp èra la meteissa causa. Un film que seriá totjorn lo meteiss film?...

— Cerquem pas a comprene, ajustava la filha.
Sèm pagats. Qu'aquò dure per tu coma per ieu...
Aquel ser pr' aquò, del canton de la glèisa Sant Peire la filha verda me cridèt:
— Vèni... Vèni...
La seguèri al bar. Probable que l'endeman tornarián a Marxilhat. Nos seguèrem per beure l'aperitiu. Cercavi l'argent. Mas la filha de me téner lo Braç:
— Non. Pagarai, diguèt. Es pel darrièr còp que nos vesèm. Deman partissi per Limòtges. Es aital...
Ieu susprés me calavi. Ela contunhava:
— Soi pas mèstra de ieu, o sabes, e soi tròp vièlha a Clarmont ara. A Limòtges tanben i a de bon trabalh. Escota-me: quand lo negre tornarà, daissarà, el, un mot d'escrich aici al bar. Alara tu cercaràs una altra filha per t'acompanhar a Marxilhat. Me parlavas d'una Joseta. Joseta farà tant coma ieu...
L'aperitiu èra begut. Nos calàvem. Demandar un autre veire: perqué? Sortiguèrem. Davant la glèisa Sant Peire nos abracèrem.
Filha verda, sabiái pas solament lo teu nom, pas solament lo teu nom pichon. Ni mai lo te demandèri pas...
Nos desprenguèrem. Un darrièr signe de la man e cadun partiguèrem dins nòstra carrièira...
Alara donc, alara. L'endeman anèri tot drech a l'autò-gara a cercar los carris, lo que passava per Marxilhat.
Degun coneissiá pas Marxilhat. Linha de Pont-lo-Castèl - Tièrs. Aquela d'aquí benlèu. A uèch e mièja lo primièr despart... Lo temps de prene lo tiquet.
— Marxilhat... Marxilhat... marmonegèt lo caissier. Oc, devèrs Lempdes...
Montèri sul carri. Lo carri n'anèt. Mas reconeguèri pas lo camin privat ni l'arca de fèrre fargat. Davalèri a Lempdes...
Un vilatge gròs, res que d'obrieralha. Davant la glèisa dintrèri al “Bar – Tabat”.
Una femna jove se teniá darrièr lo comptador. Sens l'agachar demandèri un rosat.
Beguèri. Era bon. Un autre? Non. Anavi pagar, la pòrta tustèt. Un òme venguèt al comptador.

Aquela sentor de feda: sentor oblidada d'èrba fresca romiada e de lana surja.

— Veni quèrre mon tabat... diguèt l'òme. Lo paquete èra prèste. L'òme lo prenguèt, pausèt son argent que teniá. E se'n anava. Ieu lo sonèri.

— Pastre, veni beure un còp amb ieu...

Se tornèt virar e m'agachèt. Un òme pro vièlh, sec e magre, capèl sul front, la barba blanca cremada de tròp fumar. Vestit de velós gris, miejas bòtas agrolidas e la sentor de feda que se sarrava encara mai al ras.

— Un autre rosat, femna, per ieu, e un pel pastre. Pagarai...

La femna nos serviguèt. Vegèri qu'èra polida. Negres los pelses, negres los uèlhs, mas la pèl blanca tròp doça e tròp luènha pr' aquò darrièr lo comptador.

— Alara pastre, demandèri, me diriás pas ont se tròba Marxilhat?

— Es Marxilhat que cèrcas? E sabes que soi pastre. Mas soi ieu lo pastre de Marxilhat...

Se calèt e beguèrem. El m'agachèt encara mai e puèi de me dire:

— Se vòls venir, te prendrai amb l'autò.

Paguèri e lo seguèri. L'autò èra arrestada davant la glèisa: una traccion negra desmantibelada. Las portièiras pindolavan. E dedins aquò pudiá la feda tanben.

L'auto s'amodèt. Virèt sus la plaça. E mai encara tirava. N'anàvem ara sus l'estrada devèrs Clarmont.

Puèi lo camin privat, la fauç e lo martèl. Sus la pòrta del castèl lo negre, un cigare gròs al cais.

— Es a el que vòls parlar? me demandèt lo pastre. E arrestèt l'autò.

Lo negre venguèt a nosautres. Mas ieu davalavi pas. Lo negre m'agachèt. Tirèt son cigare del cais. Capegèt e de me dire en escopissent:

— Compreni, compreni, siás un intellectual, tu...

Alara lo pastre tornèt amodar l'autò...

V. - LA FEDA NEGRA

Lo camin encara contunhava. De cada part un besal d'aiga e de sauses del cap redond. De bastendas aval: l'ostal de las paretz bassas, una cobèrta granda.

— Sèm arribats! diguèt lo pastre. E davalèrem.

— Vèni m'ajudar a gardar las fedas, vai. Aquò te cambiarà las idèas...

N'anèrem per la plana verda. Lo pastre portava un parapluèja bèl. Las fedas nos esperavan al canton contra la barralha del camp d'aviacion.

— Bisas... Bisas... Bisetas...

Aquò bialèt. E de se sarrar de nosautres. Un centenat benlèu o mai. Mas quinas fedas. Ni negras ni blancas. Pusedun negras que blancas.

— Bisas... Bisas... Bisetas... E tu Biset...

L'arèt m'agachava e tustava dels pès. Lo pastre doçament l'alisèt entremièg las banas. Sul nas e sul front la borra èra blanca e mai benlèu al ras dels onglons.

Ieu me calavi. Lo pastre reboquèt l'aret. E de me getar bronc:

— Coneisses pas res a las fedas, tu...

Me calèri pas que mai. Tot còp un avion passava que montava o davalava a nos frelhar dins un bronziment.

— Bisas... Bisas... Bisetas...

Lo pastre n'anèt per la plana, ieu darrièr, lo tropèl seguiá. Pus luènh encara, luènh de la barralha, luènh dels avions. Aquí, lo pastre dobriguèt son parapluèja, lo pausèt per tèrra virat contra lo solelh.

— Seguem-nos dejós que i a de plaça per dos...

Nos seguèrem. El tirèt sa pipa e fumèt un briu. Lo solelh virava. Lo pastre se levèt. Prenguèt lo parapluèja:

— Bisas... Bisas... Bisetas...

Encara pus luènh sus la plana verda. Nos tornèrem sèire pr' aquò. Lo pastre me demandèt:

— Sables lo conte de la feda negra?

— Lo conte que jamai n'acaba!...

— Oc. La feda negra que cada cent ans tòrna dins l'estable...

Lo pastre borrèt la pipa mas la tenguèt dins las mans sens l'alucar. E me parlèt. Mas per quai parlava? Per el tot sol o per ieu...

— Comprenes, me disiá, de fedas lo men paire n'aviá, de fedas blancas totas blancas. E quand anhelavan pr' aquò tot còp un anhel negre naissiá. Un anhel que gardàvem pas, jamai... Fedas blancas, arets blancs. Alara perquè naissiá l'anel negre? Per tota l'Auvèrnha un còp èra las fedas èran negras totas. O non pas negras coma lo carbon. Borra negra, lana entremesclada. Bisas, bisas, bisetas: la raça del país. D'arets blancs, perquè se'n comprava tantes? Perqué? Cambiar la mena del bestial: las gents cresián cambiar de fortuna.

E los anhelés de nàisser blancs. Talament blancs defòra que semblavan alara que lor sang gardava, en se, los sics totes de la raça vièlha: color de borra o giba del mis. Lor sang gardava... Pas benlèu lo sang, que comprenes pas, mas puslèu la semenilha del mascle o la for de la feme. D'anelés alara consí ne naisserián pas de negres tot còp. Lo congrelh es un jòc: lo jòc de la topina o lo de tira-al-sòrt. Bisas, bisas, bisetas. De me passejar pels pasturals ieu e de córrer las fièiras. Causir d'anelas aici, un aret pus luènh. Vint ans de trabalh e mai. Mas vei aquí davant nosautres lo sol tropèl biset de la raça pura. D'Auvèrnha tota lo sol. Agacha. Mas coneisses pas res a las fedas, tu...

— Blancas o negras, son de fedas.

— Agacha-las. Vei consí son finas. Patas de fuses que caminan. Escalarián lo puèg de Dome... Finas de patas, finas d'òsses, pus finas encara de carn. Plan noiridas consí s'engraissan. E puèi aquelas cuèissas rostidas al forn, o las costèlas, las menudalhas solament amb de mongetas... Mas qual sabora la mangiscla uèi. A totes lor cal de farlabica... Bisas, pauras bisetas. Coneisses pas res a la fedas, mas se me compreniás encara...

Una manòbra d'avions probable. Quatre o cinc que viravan e se seguián. Una bronzor a vos esquissar las aurelhas. Lo pastre potejava totjorn mas l'ausissiái pas mai. Las fedas elas paissián coma se res non èra...

Bisas, bisas, bisetas. Lo conte de la feda negra. Mas quin es donc lo pus capluc: ieu o lo pastre?...

VI. - MARXILHAT

AQUEL jorn se perlongava. Aquei jorn que serià lo pus long. Encara lo solelh montava. Pel moment passava pas cap d'avion.

— Pastre, òc, las tias fedas. Compreni benlèu mai que çò que te pareis. Manténer pura la raça, veire s'expandir lo tropèl. Me creiriás pas consí t'envegi... Te compreni, pastre, mas es Marxilhat que compreni pas. Aquei castèl, lo negre sus la pòrta, la fauç e lo martèl...

— A... a... a... se riguèt lo pastre. A... a... a... La politica. Mas as pas jamai ausit parlar de Karl Marx? E sabes pas çò que volon dire la fauç e lo martèl, per un comunista?

— Benlèu. Mas qual es comunista aici: tu o lo negre?...

— Non, los autres.

— Quines autres?...

— Aquei plana que sèm èra n'i a pas cinquanta ans una sanha granda, un bolidon negat d'aiga que voluntava de magres sauses, de rousèis sens fin e de bigals acarnassits. I aviá pas de castèl, solament una jaça, un abric pels caçaires: Marmilhat que se disiá. Es aquí que venguèron los comunistas d'estudiants, d'obrièrs, Franceses o estrangiers. Qualque argent qu'avián entre totes, de quistas dins las entrepresas. Amassèron pro per comprar e pagar tota la sanha, la palús que degun non voliá. Quilhèron lo drapèu roge sus la jaça. Ne cambièron lo nom Marxilhat. E cantèron *l'Internacionala*. Volián bastir lo comunisme. Non pas en idèa mas per de bon sus aquei tèrra de baldra, al ras de la vila. Comencèron ièu las contèstas...

— Al ras de la vila! cridava Davidovich Blumenthal. Mas es la vila tota que nos cal tornar bastir. La Revolucion serà universala si que non serà pas la Revolucion... Alara Trespos l'Auvernhat sarrava los ponhs.

E de respondre:

— Lenina a causit el tanben, lo socialisme es possible dins un sol país, perquè seriá pas possible dins una sola bòria? Los que sèt看 pas de pigres al trabalh, a curar de besals per secar la palús que ne farem una

campanha. La lucha de las classas; òc. Entre nosautres i a pas de classas. La lucha donc contra la natura.

— Es aquí la fin darrièra del comunisme. Trespos de partir primièr. Davidovich Blumenthal de li téner pè. E puèi los autres. Dins la fanga entrò al cuol, jogar del pic e de la pala. Las mans en sang, los geladisses a la sason o los fissals dels mosquilhs. Sens parlar de la caganha que nos teniá, una faira que durava...

— Consí. I èras tu? Me disiás qu'èras pas comunista...

— La nuèch nos estiràvem totes vestits sus de palhadas de rousèis dins la jaça. Totes trempes tremolàvem de freg, reganhàvem las dents. Trespos, el, dormissiá coma un soc. Davidovich Blumenthal presicava: coratge, cada jorn curam de valats e nos sembla que n'avançam pas. La palús demòra palús. O nos sembla. Qualques metres de besals de mai, solament qualques centimetres de prigondor encara, òc qualques

centimetres e tota l'aiga s'escamparà. La baldra se secarà d'un còp. D'un còp, disi. Aquò es la quatrena lèi de la dialectica: la lèi del progrès per salts... Davidovich Blumenthal aviá rason. Estorrèrem la sanha. D'ans e d'ans de trabalh encara. Aquela tèrra negra plan amodada se trobèt èsser la melhora de Limanha. Sens engrais, levèt lo blat o la bleda-sucre el lo milh. Semenèrem d'èrbas de pradas. Non teniàm pas de fedas, mas de vacas. Pas de ferrandesas non, Trespos las mespresava tròp. De Olanda faguèrem venir de frisonas agassas negras... Aviàm ganhat, bastiguèrem lo castèl. Mas Trespos metiá de ventre. Lo ventre de Trespos: la fin darrièra del comunisme, coma disiá Davidovich Blumenthal... Las contèstas n'anèron mai de vam... La question es pas de saber d'ont ven lo mond mas es de cambiar lo mond... Es ben çò qu'avèm fach a Marxilhat... Marxilhat es pas lo mond... Russia tanpauc... E las lèis economicas?... E lo comerci russi?... Mas venguèt la guèrra d'Espanha. Nos calàvem. Cada jorn un pauc mai la fotra nos teniá. Davidovich Blumenthal cridèt primier:

— Trespos t'ai segut ieu a curar de valats, me segràs tu a luchar contra lo fascisme e totes me segretz aici.

— Pas totes, respondèt Trespos, quelques-unes cal demorar per gardar lo castèl e la bòria mas ieu te segrai quand partiràs... E sul pic se formèt la brigada de Marxilhat... Ieu n'èri pas, ni lo negre...

VII. - LO CANCER

Lo pastre se calèt un pauc... Una iranhada de besals, a bèlas peças la plana devesida. Calia cambiar lo tropèl de pèça.

Sus un pont de cement sautèrem lo primier besal... Bisas... Bisas... Bisetas... Darrièr nosautres un moment lo prautiment menut, coma una granissada.

Lo solelh èra al pus naut. Lo parapluèja dobèrt nos tornèrem sèire. Mas l'ombra s'espandissiá pas. A la raja del caud estiràvem las cambas.

Sus la prada de mila fors, la prada vièlha de las amors.

A l'abric lonc la pastura que melhs n'estaretz segura per far la causa doçana.

Mas soi pas jos una sebissa amb la pastora de Marcabrun. Ai pas d'òl del vent que me fissa. I a pas de vent.

*Bels dous amics baizem nous ieu e vos,
Aval als pratz on chanto'ls auzellos...*

Pas d'aucèls aici mas de grelhs.

*Quand vei los prats verdesir
E pareis la for granada...*

Poesia mòrta, pargams escampilhats. Es un pastre barba-gris que se sèi contra ieu. E put la feda. Que puidi ieu. Pareisserà pas la for granada.

Mila flors per aquela prada. Oc mila e milanta flors totas de meteissa color. La prada ne sembla rossèla: res que de flors de pissa-al-lièches...

Gravèls o pissa-al-lièches: consí dirai en lenga clara, en vertadièira lenga d'Oc. Un mot perdut lo fargarai: lo “taracsac-leonident”...

Lo pastre aviá seguts mos còps d'uèlhs. E de me tornar parlar:

— Ai vist qu'agachavas los pissa-als-lièches. Te sembla benlèu que per aquela peça las èrbas bonas se son perdudas. Bonas èrbas de pastura vòli dire. Una Americana, Mary Keith Blair, l'agronoma de Marxilhat nos comandava quand semenàvem la prada: solament doas menas de granas, una èrba, un treule pas mai, solament doas menas de granas... Las granas frosèron, la prada levèt sens cap de flor salvatja.

Calguèt comprar mai de bestial encara per acabar la pastura e lo fen... De vacas teniàm alara. Consí metiàn la borra lusenta e lo lach rajava. Mas dins un parelh d'ans aital una malautiá las prenguèt. Pas a crebar mas a magrir. Los vedèls naissiàn contrafaches. Al pastoral cap de bèstia voliá pas mai pàisser. A la cadena prautissiàn lo fen per tèrra. Mary Keith Blair d'estudiar la causa. Un mal de caréncia disiá. Lo bestial mancava d’“oligo-elements”. Oc cada èrba, cada flor, cada mena de planta tira de la tèrra los elements menuts, caduna los sieus. E d'aqueles “oligo-elements” lo bestial non se pòt passar. Alara caliá tornar semenar per la prada de granas marridas, de vilaniá de granas. Mas son los pissa-al-lièches que s'escampilhèron lo melhor. Aquí la lucha contra la natura. La natura tòrna totjorn ganhar. Que ne creses, tu?

— La natura de l'òme es just benlèu de luchar contra la natura. Mas perquè? Mestrejar lo cèl e la tèrra, totas las fòrças, totes les elements. Se lançar per delà lo cèl per cercar d'autres cèls encara. Mas perquè? La mòrt es al cap del camin. Garda las fedas, pastre, que te ploraràn pas, e mai tu las ploresses tal jorn que moriràs. Pastre, siás sol davant lo mond. Lo mond t'escapa quand lo tenes. Siás sol, pastre, coma ieu soi sol e lo teu mond es pas lo meu...

Lo pastre se levèt, se tirèt de jol paraplueja. Bracegèt un moment davant son tropèl. Puèi se virèt vers ieu. E de me cridar:

— Sol. Tot sol. Un mond res que per tu. Arna que siás, corcosson. Canilha tota sola dins la tia poma. La poma se perirà amb tu...

Tornèt agachar las fedas. Se tornèt encara virar vers ieu. Me demandèt tot doçament:

— Lo càncer. Sables de qu'es lo càncer?...

Me levèri ieu, alara, coma se quicòm me fissava. Mas el perseguiá:

— Aital. Se creire lo centre del mond. Un det a l'emmonilh, un autre sai pas ont. Es aquò l'egoïsme. Mas caduna de las tias idèas trabalha lo mendre pecic del teu còs. Cada cellula tia pensa coma pensas tu. E se crei tu. E tira de son laç.

Veses la sèrp de mila caps s'entremordir sens o saber. Es aquò lo càncer. Borroladis òrre de l'egoïsme. Aital e pas autrament...

Cercavi de me téner del paraplueja. Eri vengut tot blanc. E freg. Mas lo pastre de rire.

— A... a... Es Freytag que nos contava aquò. Ai trabalhat amb el tanben. En Suissa. A... a... Freytag dels amics de l'òme. Una mena de sècta, coneisses pas?... Mas t'ai fach paur...

VIII. - UN MOMENT DE DIEU

— ALARA donc cambiem de pèça! diguèt lo pastre.

Seguèrem un autre besal. Passèrem tornar sus un pont. Las fedas darrièr nosautres. L'entrefuelh aquí avià ganhat sus las festucas e autras borras de can, e mai suls pissal-lièches.

— Mas las fedas se conflaràn pas, diguèt encara lo pastre. An pro manjat d'èrba d'agram...

Tornèt dobrir son parapluèja. Lo solelh començava son trescòl. Ieu, la fam me picava l'estomac. Lo pastre fumava, el, ni mai aviá pas dinnat.

Nos sesiàm. Ara l'ombra del parapluèja nos acatava las cambas. Dempuèi que nos calàvem. Tornèri parlar ieu lo primièr.

— Donc, pastre, demorèras aici sol amb lo negre. E los autres se'n anèron en Espanha, a la guèrra. Mas cap tornèt pas?

— T'ai pas dich aquò. Formèrem la brigada: Marxilhat. Se ieu n'èri pas, ni lo negre, lo doctor Spallanzani tanpauc n'èra pas. Ni mai una altra quinzèna de camaradas: lo pietrum. Nosautres gardariàm lo castèl e la bòria. Los melhors partissián: Trespos comandant, Davidovich Blumenthal comissari, Mary Keith Blair agronòma e americana seriá ela qu'organizariá la cavalaria. Aquel jorn que se'n anèron. Lor aviàm comprat un drapèu nòu. Lo despleguèron dins lo vent. La musica joguèt l'imne de Riego, la *Santa-Espina* tanben e l'*Internacionala* per clavar... Ne tornèrem pas veire cap.

Daissèron los òsses e la pèl en aval, totes, davant Teruel o Albacete... E los que demoràvem es Spallanzani que nos governava. A... a... Lo macaròni!..

Aquí lo pastre se virèt per escupir sus l'èrba. E s'eissuguèt qualques lhabras de per la barba. S'anava tornar calar. Mas ieu voliái que contunhès son raconte:

— Me sembla qu'aimas pas gaire los Italians, tu, un internacionalista...

— Italian o pas Italian, Spallanzani lo podiái pas veire ni sentir. Un que rasonava coma tu ça que la. Quand aprenguèt l'avaliment de la brigada, que se saguèt lo mèstre aici, lo primièr discors que nos tenguèt... a... a... per nos prometre l'immortalitat: Comunista o pas comunista la sola rason de luchar: la lucha contra la mòrt. E mai ganhariàm lo mond totes ensemble e çò que claus lo mond, cadun per se nos trobariàm davant la mòrt e tot seriá perdut. Es sus la mòrt donc que nos cal ganhar. E ganharem se me cresètz, una eternitat de vida per cadun se me seguètz... A... a... Ieu me'n anèri. Me tornèri logar coma pastre de fedas. Pastre lo meu mestier. Las fedas cercan pas l'immortalitat. A... a...

— Benlèu la cercan pas una per una. Mas la cercan per tot lo tropèl. La feda negra morís pas que cada cent ans tòrna...

— Ara sabi que me comprenes. Ara te pòdi parlar. Quitèri Marxilhat. Me loguèri coma pastre sus las bòrias dels autres, plana o montanha, estiu coma ivèrn. Mas un

còp per an après la paga preniái lo tren de Paris. Per nosautres Auvernhats, es Paris la nòstra vila granda. Pas Clarmont:

Paris... Es a la nuèch que m'agradava d'arribar a la gara d'Orlèans-Austerlitz... Lo metrò tanlèu davalari. La linha dètz, se me soveni, e cambiar prene la dotze a Sevras-Babilòni. Entrò la gara Sant Lazare bolegavi pas... Puèi consí me teniái del portanèl: Trinitat, Nòstra-Dòna-de-Loreta, Sant Jòrdi, Pigala... Pigala es aquí que davalavi. Jamai soi pas estat pro ric per me pagar una femna d'aquelas que s'abandonan per res... Mas un còp per an aviái Pigala... Jamai pus i tornarai pas...

— Consí? Un parelh de jorns, e mai te gardarai las fedas se vòls.

— Non. Lo darrièr còp que i anèri perdèri tot lo meu argent en cambra, tanlèu arribar. Qualqu'un lo me raubèt. L'endeman sens lo sòu per carrièiras e lo ser a l'Armada del Salut: un cantic fals, una sopa clara, una colcera teunha... E lo meu vesin que me presicava tota la nuèch:

— Aima Dieu, fraire, aima Dieu.

— Mas i a pas de Dieu, li cridèri, cala-te.

Alara el:

— Aima ta femna.

— Soi pas maridat. Quin es ton mestier?

— Pastre de fedas.

— E ben aima tas fedas que te menaràn a Dieu.

— Se me podías solament prestar cinc francs.

— Los as aquí, los te doni mas aima, aima...

Prenguèri la peça e lo matin telefonavi a Marxilhats. Lo negre me respondèt e la sia votz tremolava: torna, torna qu'ai besonh de tu, soi tot sol, torna... E me mandèt sul pic l'argent del viatge. Dempuèi soi aici... Mas comprèri de fedas. Bisas, bisas, bisetas. Las mias fedas, fedas causidas... Aquel tropèl es un moment de Dieu...

IX. - L'OBRA DE CARN

D'UNA pèça a l'autra, d'una pèça a l'autra entrò que tombèt lo primièr rosal. Mas aviàm fach lo grand torn. Era ruèch. Nos tornàvem trobar davant l'ostal de las parets bassas.

Lo pastre butèt las fedas jol cobèrt que servissiè de jaça. Una jaça barrada sus tres costats per de parrencadas. Sus l'autre costat, tota una longor, solament entrò mièja auçada, per téner las fedas, una tèla d'aram fòrt.

Al cap del cobèrt una altra bastenda, de lum pertot a cada veirièiro e mai pel portal entredobèrt.

— A... a... a... se riguèt lo pastre. I pensavi pas, lo negre es aquí. Aqueste ser es l'amor de Lempdes...

Cresièi comprene trop, ieu, sus aquel amor. Mas lo pastre de persègre:

— Oc, deu anar veire sa bona miga. Mas la coneisses. La que ten lo “bar-tabat” a Lempdes.

Lo seu òme qu'es camionaire deu èsser partit en viatge. Lo negre passarà la nuèch amb ela... E mai soparàn plan qu'es vengut copar son tròç de “biftèc”... Mas ara qu'i pensi as pas manjat res de uèi, tu. Ieu i soi acostumat.

Lo pastre dobriguèt lo portal en plen e dintrèrem.

Nos trobèrem dins un estable: grépias e rastels sens cap de bèstia, las paretz tan blancas coma las d'un espital.

Al mièg de l'estable una tina quarrada de metal ludent: una cana de naut, doas canas de larg benlèu. Tot lo torn de la tina una mena de balet qu'i se montava per una escala. E lo negre i èra dessus. Avia soslevat l'acaptador. Plantèt dins la tina un cròc del marge long e tirèt de las doas mans e forçava.

— Te veni ajudar cridèt lo pastre. Ne prendrai una lisca perquè soi aquí.

E lo pastre de montar per l'escala, amb un autre cròc de tirar el tanben.

La carn seguèt. Pas un tròç ni un quartièr mas una massa de carn de la largor de tota la tina. Lo negre estaquèt lo cròc a la fusta, lo pastre tanben. Aital la carn podia pas tornar davalat. E totes dos amb lo cotèl se metèron a copar cadun son talhon.

Al canton de l'estable, d'un còp, una maquina vonvonegèt. Avisèri alara de canèls de metal qu'anavan e venián de la maquina a la tina.

— Deu èsser una mena de frigò me pensèri, per servir la carn...

Mas lo pastre me sonèt:

— Monta aici que ne val la pena. As pas jamai vista causa pareilha...

Montèri sul balet. De quina bèstia podia èsser aquela carn roja? Pas un òs, pas un nèrvi, pas de grais. E aquela carn fresinava encara. La toquèri. Era cauda.

Lo negre avia portat de papièr de trassa. Ne donèt un fuèlh al pastre. Aital pleguèron cadun lor talhon. Puèi totes dos al còp desrabèron los cròcs. Plof. La carn tombèt al fons de la tina. Un liquid roginèl e brumós la neguèt. Lo negre alara tornèt baissat l'acaptador e la sarrèt en virant una manada

— Apelam aquela tina l'òbra de carn, me diguèt lo pastre.

— Una invencion del doctor Spallanzani, ajustèt lo negre.

— Mas compreni pas.

— As pas ausit parlar, i tornèt lo pastre, d'aquel còr de polet que noirit artificialament demorèt viu e se desvolopèt? Lo bèl afar un còr de polet!

Degun manja pas de còr de polet. Mas si ben tant de “biftèc”: de carbonada de buòu. Alara Spallanzani aguèt l'idèa de prene una rodèla de carn viva, de bona carn, sus la cuèissa viva d'un buòu charolés, un brave buòu, de la metre dins aquela tina e de la noirir per aqueles canèls. E la rodèla venguèt ròda. E creis totjorn tant que la noirissem. E mai la noiririam pro empliria tot l'estable. De carn per tot Clarfont...

— Mas consí la noirissetz? demandèri...

Lo negre me prenguèt al canton, a la maquina.

— Aquí per metre la pastura seca me diguèt, aquí pel gran, aquí per l'èrba verda e per l'aiga. La maquina trissa, mescla, digerís tot per far lo sang artificial que los tudèls menan a la tina. Consí t'assabentar sus tot: ieu soi pas un sabent. I a lo problema de l'oxigenacion, aquel de la desurinificacion... Mas la maquina es reglada e marcha sola... Oc qu'èra un grand òme lo doctor Spallanzani...

— Avia de qual téner... A... a... a... se riguèt lo pastre... A... a... a... Lo seu quinque grand, una mena de canonge del papa, inventèt l'inseminacion artificiala en tustant a la man lo membre mascle d'un can... Totjorn l'òbra de carn... A... a... a...

X. - LO MERLHE

SOPÈREM amb lo pastre dins l'ostal de las paretz bassas. Doas cebas blancas a la sal per començar, puèi la carn rostida, la carn de la tina...

— Sabes d'ont ven aquela carn, me diguèt lo pastre, si que non rafiriás pas tant los pòts...

Los rafiguèri pas gaire qu'èri aganit de talent. Après la carn, de noses e per far tot davalat de vin clarèt e de bona aiga.

Me levèri de taula. Comencèri de mercejar lo pastre per me'n anar. Mas el en se boissant la barba de me dire:

— Se vòls, ara que lo negre es partit, anarem vistar lo castèl. Ne val la pena...

Sortiguèrem dins la cort. Era nuèch. Alara lo pastre anèt a l'autò. A paupas la dobruèt e l'amodèt. Montèri.

— Aital nos trucarem pas als sauses ni tombarem pas dins lo besal, me pensèri. Los fares son bons.

Mas arribàvem davant lo castèl. Davalèrem. Anèrem pas a la pòrta d'onor, mas a una pòrta falsa, darrièr. La clau èra a la clavièira. Lo pastre la virèt, butèt la pòrta. Alonguèt la man per trobar qualque boton e donar lo lum. Dintrèrem.

Un corredor bas e estrech que tornejava dins lo castèl. Sul ponde un tapis espès de mofa de goma. Pas una veina, pas lo mendre fenestron. Las paretz grises de posca vièlha. Non, qu'èra pas tanpauc lo corredor d'onor.

Un escalier que davalava, un portanèl. Pas una clau, una cadaula. Lo pastre dintrèt lo primier per cercar los botons. Lo seguèri tanlèu que lo lum cremèt.

— Agacha! me cridèt. Agacha...

Davant nosautres una taula longa, de veire. E sus aquela taula... Sus aquela taula i avia, pausats totes dreches sul còl copat, i avia de caps d'òmes...

De caps, òc de caps. Res que los caps. Los vesiam de per darrièr: las avelhas, los pèlses. E mai èron penchenats aqueles pèlses.

Non que podian pas èsser de caps d'òmes. De caps de cira, òc, coma dins un musèu.

— Bona sera camaradas. Bona sera, bramèt lo pastre. Dormiscatz pas que vos meni qualqu'un. A... a... a... Mas es pas çò qu'esperàvetz. A... a... a...

Tornegèrem la taula. Nos trobèrem davant los caps. Aqueles uèlhs que se viravan per me segre quand passavi. Las parpelhas batián... Me reculèri... Aval lo darrièr cap a la cima de la taula dobruèt lo cais e me sortiguèt la lenga.

E lo pastre de rire. Encara mai de rire:

— A... a... a... L'immortalitat a la Spallanzani... a... a... a... L'avètz ganhada camaradas. E ieu morirai... Morirai ieu camaradas... a... a... a...

Me reculèri mai ieu encara. Mas darrièr ieu lo ponde me manquèt. Me voliái retèner de la paret. I avia pas de paret. Una cortina solament. E tombèri dins la negror.

— Espèra! me sonèt lo pastre. Vau donar de lum e davalí...
 Lo bum donèt. Oc de projectors. Me trobavi dins la granda sala aquela que coneissiái tant. Me levèri tot endolorzit. Al mièg de la sala lo lièch semblava me guinhar, sens flaçada totjorn, lo lençòl espartit sul matràs.
 Lo pastre pr' aquò tirava la cortina. E sautèt. Venguèt a ieu. D'aquí ont èrem vesiam pas la taula dels caps. Mas d'amont los caps nos vesian.
 — Comprenes, ara, me diguèt lo pastre. Un cap d'òme viu noirit artificialament morís pas. E de qu'es lo cap si que non lo cervèl: es a dire l'òme tot, sas pensadas, sas idèas, lo passat de tota sa vida. Spallanzani copèt los caps de totes sos camaradas. E son aquí dempuèi. Nos veson, nos ausisson. Mas podon pas parlar. Lo negre lor far de cinemà, o lor passa de disques... O de teatre sus aquel lièch... A...a...a...
 — Spallanzani, el, ont es?
 — El. Avia marcada sa plaça sus la taula de veire. Es lo negre que li devia copar lo cap e lo pausar amb los autres... Consí manquèt son operacion lo negre... A... a... a... Just coma li telefonavi de Paris. Que tant volia que tornèssi... Mas de que as?...
 Ieu. La dolor èra aquí. La qu'esperavi. La dolor...
 Sarrar las dents... Cutar los uèlhs... Trantolar pas, se téner drech. Daissar passar la primièira onzada. Quand poguèri tornar parlar:
 — Pastre, diguèri, mena-me a l'estrada de Clarмонт. Soi malaut mas la frescor me farà de ben. Pas amb l'autò. Que vòli caminar a pè. Tot lo meu grat, pastre...

Ara soi tot sol sus l'estrada. Una banquetta de cada part. Me jaire.
 Mas non, me cal pas daissar tombar. Me cal continhar entrò a Clarмонт. A Nòstra Dòna del Pòrt poder arribar. Nòstra Dòna, arribi.
 Per téner còp, pensar pas mai a res. Ne cantar una. La del merlhe. De tot lo vam que me demòra:

*E mai encara canta
 Lo paure mèrlhe, mèrlhe.
 E mai encara canta
 Lo paure mèrlhaton...*

© CIEL d'Oc – Desèmbre 2011